

Słownik KATOLICKIEJ NAUKI SPOŁECZNEJ

Słownik KATOLICKIEJ NAUKI SPOŁECZNEJ

Słownik KATOLICKIEJ NAUKI SPOŁECZNEJ

REDAKCJA NAUKOWA

ks. Piotr Mazurkiewicz

ks. Piotr Burgoński

Kamil Sulej

ks. Janusz Węgrzecki

ks. Artur Wysocki

INSTYTUT WYDAWNICZY PAX

WARSZAWA 2024

Copyright © by Instytut Wydawniczy PAX, Warszawa 2024

Redakcja językowa
Beata Gołkowska

Korekta
Zespół IW PAX

Projekt okładki
Kamil Gorlicki

Projekt typograficzny i skład
Kamil Gorlicki

Cytaty biblijne za wydaniem: *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu –
Biblia Tysiąclecia*, wyd. piąte na nowo opracowane i poprawione,
Wydawnictwo Pallottinum, Poznań 2020

Zdjęcia na okładce
Copyright © by khwanchai; Freedomz; MEM Studio/Stocksy; lucky pics;
Наталья Евтехова, Adobe Stock

ISBN 978-83-211-2096-6 (PDF)

WSTĘP

Katolicka nauka społeczna bywa nazywana najlepiej strzeżonym sekretem Kościoła katolickiego. Ludzie niekiedy więcej wiedzą o tym, co działo się w trakcie konklawe, niż o tym, czego uczy Kościół na temat praw rodziny, praworządności, bezrobocia czy podatków. Starsi księża mówią żartobliwie, że w trakcie seminaryjnych studiów dowiedzieli się jedynie, że katolicka nauka społeczna jest i obowiązuje. Nazwa zatem jest dobrze znana, a treść – bardzo słabo. Wielu katolikom trudno jest przeczytać nie tylko najważniejsze encykliki społeczne, ale nawet samo *Kompendium nauczania społecznego Kościoła*. W pewnym stopniu problem ten łagodzą nieliczne podręczniki z zakresu KNS, które są jednak słabo rozpowszechnione i najczęściej nie obejmują całego zakresu tegoż nauczania. W efekcie katolicy albo nieświadomie podejmują w swoim życiu wybory sprzeczne z ich wiarą, albo podchodzą do nauczania Kościoła w sposób wybiórczy na zasadzie: aborcja – nie, *in vitro* – tak, kara śmierci – nie, związki jednopłciowe – tak, albo wręcz atakują pasterzy Kościoła za publiczne głoszenie tego, co zapisane jest w *Katechizmie Kościoła Katolickiego* czy przywołanym wcześniej *Kompendium*. Przykładem jest popularna w czasie komunizmu, ale obecna również dzisiaj, opinia głosząca, że „Kościół nie powinien wtrącać się do polityki”. Dzieje się tak, ponieważ obecnie w Europie nie żyjemy już w środowisku chrześcijańskiej kultury, która bezwiednie wspomagała katolików w wyborach zgodnych z wiarą nawet wówczas, gdy brakowało im stosownej wiedzy w danej sprawie. Ponieważ ludzie mają naturalną skłonność do uznawania tego, co dozwolone przez prawo czy obyczaje, za moralnie dobre, a prawo państwowe i publiczna moralność są coraz bardziej odległe od chrześcijańskich wzorców, coraz więcej katolików, nawet bez złej woli, prowadzi złe życie. Kiedyś można było tego uniknąć za sprawą intuicji, dziś prowadzi ona często na manowce. Zaradzić tej trudności w przypadku ludzi dobrej woli może autoedukacja, tzn. sięganie do książek takich jak ta w sytuacji, gdy nie jesteśmy pewni, gdzie w danej kwestii przebiega granica między dobrem a złem.

Słownik katolickiej nauki społecznej został przygotowany w środowisku Międzynarodowego Centrum Badawczo-Dydaktycznego Katolickiej Nauki Społecznej na Wydziale Społeczno-Ekonomicznym Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Z uwagi na ambicję przedsięwzięcia nasze gremium w istotny sposób wzmocniło grono zaprzyjaźnionych naukowców z innych ośrodków, jak Katowice, Kraków, Lublin, Opole, Poznań czy Wrocław. W sumie w projekcie wzięło udział 48 specjalistów z zakresu KNS, w efekcie czego powstało 131 haseł przedmiotowych. Opracowanie to ma zatem, zgodnie

z tytułem, charakter słownikowy, co ma pomóc w szybkim odnalezieniu stosunkowo krótkiego, a zarazem kompletnego opisu poszczególnych zagadnień. Hasła zostały sporządzone w trzech „rozmiarach”, w zależności od przypisanej przez redaktorów wagi danego zagadnienia w nauczaniu społecznym Kościoła: najkrótsze przypominają typowe hasła słownikowe, najdłuższe stanowią samodzielne artykuły naukowe na dany temat. Na końcu słownika znajduje się alfabetyczny spis haseł, ale dla lepszego rozeznania tego, co można w nim odnaleźć, hasła zostały uporządkowane w ramach dziewięciu działów: podstawy nauczania społecznego Kościoła; zasady społeczne, normy i wartości; człowiek – jego prawa i obowiązki; małżeństwo i rodzina; praca i życie zawodowe; społeczeństwo i kultura; polityka (wspólnota polityczna); ekonomia; sprawy międzynarodowe. Lista działów ukazuje ambicję projektu, którym zamierzaliśmy objąć niemal wszystkie ważne dziedziny życia społecznego, z wyjątkiem bioetyki/biopolityki. Podczas lektury poszczególnych tekstów natrafią Państwo na zamieszczoną w zamknięciu każdego z nich bibliografię – prace podstawowe z danej tematyki, z wyraźną preferencją dokumentów kościelnych: encyklik, adhortacji, orędzi, not, przemówień. Nazwisko autora danego tekstu widnieje na końcu hasła. W sumie jest to dość pokaźna lista ekspertów w zakresie katolickiej nauki społecznej, której znajomość także może być pomocna przy poszukiwaniu bardziej obszernych opracowań poszczególnych zagadnień. Mam nadzieję, że poniższa publikacja będzie pomocna w rozumieniu konkretnych zagadnień życia społecznego z katolickiej perspektywy, a zarazem zachęci Państwa do dalszych własnych studiów w tej dziedzinie.

ks. Piotr Mazurkiewicz

PRZEDMOWA WYDAWCY

Drodzy Czytelnicy,

Oddajemy do Państwa rąk *Słownik katolickiej nauki społecznej*, wznowiony po 31 latach przez środowisko Katolickiego Stowarzyszenia „Civitas Christiana”, we współpracy z ks. prof. dr. hab. Piotrem Mazurkiewiczem reprezentującym Międzynarodowe Centrum Badawczo-Dydaktyczne Katolickiej Nauki Społecznej Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie.

Środowisko „Civitas Christina” realizuje projekty, których celem jest nasycenie świata wartościami chrześcijańskimi, szczególnie z zakresu katolickiej nauki społecznej. Postawa autentycznych świadków staje się źródłem pragnienia zmiany świata i przekazywania dobrych wartości. Zachęcał nas do tego papież Franciszek, który w liście skierowanym do uczestników Festiwalu Katolickiej Nauki Społecznej zaznaczył potrzebę „budowania społeczeństwa godnego człowieka, wskazując na podstawowe wartości, takie jak: prawda, wolność, sprawiedliwość i miłość”. Słowa Papieża są inspiracją, aby iść do przodu i budować społeczeństwo chrześcijańskie – dzisiaj.

Konstrukcja *Słownika* stanowi zestawienie najbardziej aktualnych haseł dotyczących życia człowieka w społeczeństwie. Umożliwiają one czytelnikowi poznanie zasad i wartości katolickiej nauki społecznej oraz pogłębienie wiedzy w tym zakresie. *Słownik* składa się z dziewięciu działów: podstawy nauczania społecznego Kościoła; zasady społeczne, normy i wartości; człowiek – jego prawa i obowiązki; małżeństwo i rodzina; praca i życie zawodowe; społeczeństwo i kultura; polityka (wspólnota polityczna); ekonomia; sprawy międzynarodowe. W gronie 48 autorów, którzy opracowali 131 haseł, znaleźli się wybitni naukowcy oraz znawcy tematu, reprezentujący ponad dziesięć najlepszych ośrodków badawczych w Polsce.

Zakładamy, że *Słownik* zainspiruje do poszukiwania wskazówek umożliwiających ocenę zachodzących procesów, które dotyczą nas samych, nasze rodziny oraz całe społeczeństwa. Ufamy, że wydawnictwo znajdzie się wśród publikacji promujących nauczanie społeczne Kościoła w aktualnym ujęciu. Jest to szczególnie istotne w kontekście wracającej dość często refleksji na temat kondycji katolickiej nauki społecznej w Polsce.

Obecna ewangelizacja pomaga nam na nowo odkryć, czym jest nauka społeczna Kościoła i nierozzerwalna jedność pomiędzy nią a celebracją Eucharystii. Ukazuje relację między tym, co duchowe i materialne, między miłością do Boga i miłością do innych. Katolicka

nauka społeczna nie dotyczy tylko naukowców, pomaga każdemu z nas zrozumieć współczesny świat. Jest do dziedzina, która charakteryzuje się dynamiką, ponieważ Kościół żyje w świecie. Kościół nie boi się świata, lecz podejmuje działania, aby nie upodobnić się do świata, który utracił miłość Jezusa lub stanie się środkiem zaspokajającym wyłącznie jego indywidualne dobro.

Pragniemy podziękować wszystkim osobom, które przyczyniły się do przygotowania i wydania *Słownika*. Szczególne podziękowania składamy członkom rady naukowej za ukazywanie nowych wątków i dyskusje, które pozwoliły lepiej zrozumieć specyfikę i charakter publikacji.

AUTORZY HASEŁ

DR EWA ALBIŃSKA – adiunkt, dr socjologii, mgr prawa oraz ochrony środowiska. Pracuje w Katedrze Metodologii Badań i Komunikacji Społecznej, w Instytucie Filozofii i Socjologii na Uniwersytecie Pedagogicznym im. KEN w Krakowie. Specjalizuje się w zagadnieniach dotyczących m.in. rozwoju zrównoważonego, polityki ekologicznej, prawa ochrony środowiska, edukacji ekologicznej, świadomości ekologicznej, zdrowia oraz rolnictwa ekologicznego.

KS. PROF. DR HAB. PAWEŁ BORTKIEWICZ – kapłan Towarzystwa Chrystusowego dla Polonii Zagranicznej, teolog. Doktorat z teologii moralnej na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim (*Promocja wartości pracy ludzkiej w nauczaniu kard. Stefana Wyszyńskiego*), habilitacja na ATK w Warszawie (*Zachowanie wartości moralnych w sytuacjach granicznych. Studium na podstawie polskiej łagrowej literatury pamiętnikarskiej*). Pracował na ATK/Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. W latach 1997–2023 związany z Wydziałem Teologicznym UAM w Poznaniu. Pełnił tam funkcje kierownika powołanego Zakładu Katolickiej Nauki Społecznej, prodziekana i dziekana tegoż wydziału. Od 2003 r. pracownik Akademii Kultury Społecznej i Medialnej w Toruniu. Od 2023 r. członek Akademii Kopernikańskiej. Główne obszary zainteresowań: myśl teologiczna, społeczna, etyczna Karola Wojtyły – Jana Pawła II, problematyka małżeństwa i rodziny, krytyczna ocena ideologii *gender*.

KS. PROF. TADEUSZ BORUTKA – prof. zw. teologii (katolicka nauka społeczna), kapłan diecezji bielsko-żywieckiej. Kierownik Katedry Socjologii Rodziny na Wydziale Nauk Społecznych Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie, wykładowca katolickiej nauki społecznej, socjologii religii, socjologii rodziny na Wydziale Nauk Społecznych i Wydziale Teologicznym UPJPII w Krakowie. Kierownik dyscypliny nauki socjologiczne oraz kierownik Szkoły Doktorskiej dyscypliny nauki socjologiczne tegoż uniwersytetu. Diecezjalny duszpasterz prawników i diecezjalny asystent Akcji Katolickiej. Autor kilkudziesięciu książek, wielu artykułów naukowych oraz popularnonaukowych. Promotor i recenzent około 300 prac naukowych. Założyciel i wieloletni redaktor naczelny „Bielsko-Żywieckich Studiów Teologicznych”. Współzałożyciel pisma naukowego „Świat i Słowo”. Członek Rady Fundacji im. Świętej Jadwigi przy UPJPII w Krakowie, Polskiego Towarzystwa Teologicznego oraz Stowarzyszenia Familiologów w Polsce.

DR MONIKA MARIA BRZEZIŃSKA – adiunkt w Instytucie Nauk o Polityce i Administracji Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. W swoich badaniach zajmuje się problematyką wpływu religii katolickiej na style i modele przywództwa politycznego w różnych jego wymiarach. Aktywna także społecznie, realizuje projekty dotyczące koncepcji przywództwa integralnego Jana Pawła II w rodzinie i w małżeństwie. Studiowała i odbywała staże badawcze na Freie Universität w Berlinie, Katholische Universität Eichstätt-Ingolstadt oraz ostatnio na Uniwersytecie Jana Gutenberga w Moguncji. Wybrane publikacje: *Can Women and Religion (Catholic) Save Modern Leadership?* (2023); *Helmut Kohl. Przywódca polityczny* (2020); „Gołąb” i „jastrząb”, czyli przywództwo i decydowanie polityczne kobiet i mężczyzn (2020).

KS. DR HAB. MIROSŁAW BRZEZIŃSKI, PROF. KUL – kapłan diecezji łomżyńskiej. Kanonik honorowy Kapituły Katedralnej Łomżyńskiej. Ukończył studia w Instytucie Jana Pawła II do studiów o Małżeństwie i Rodzinie przy Papieskim Uniwersytecie Laterańskim w Rzymie. Pełnił funkcję Przewodniczącego Wydziału Duszpasterstwa Rodzin Łomżyńskiej Kurii Diecezjalnej, Kierownika Poradni Rodzinnej Fundacji *Vitae Familiae* i Opiekuna Kościelnego Katolickiego Ośrodka Adopcyjno-Opiekuńczego w Łomży. Członek Polskiego Stowarzyszenia Familiologicznego. Współpracuje z Papieską Radą ds. Rodziny i Libreria Editrice Vaticana oraz Radą Naukową „EPISTEME”. Prodziekan ds. Studenckich Wydziału Teologii KUL. Kierownik Katedry Nauk o Rodzinie w Instytucie Nauk Teologicznych na Wydziale Teologii KUL. Obszary zainteresowań badawczych: teologia małżeństwa i rodziny, duszpasterstwo rodzin, życie duchowe małżeństwa i rodziny, zagadnienia moralne życia małżeńskiego i rodzinnego.

KS. DR PIOTR BURGOŃSKI – dr nauk humanistycznych na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie na podstawie rozprawy *Patriotyzm w Unii Europejskiej*. Adiunkt i zastępca dyrektora Instytutu Nauk o Polityce i Administracji UKSW. Zainteresowania badawcze: wymiar ideowy i proces formułowania polityki równościowej i antydyskryminacyjnej, relacje religii i polityki oraz katolicka nauka społeczna. Członek redakcji dwóch czasopism naukowych: „Chrześcijaństwo–Świat–Polityka” oraz „Athenaeum. Polskie Studia Politologiczne”. Autor monografii *Patriotyzm w Unii Europejskiej* (2008). Współredaktor pięciu monografii, m.in. *Religia i polityka. Zarys problematyki* (2014).

KS. DR HAB. BOGUSŁAW DROŹDŹ, PROF. PWT – kapłan diecezji legnickiej, kierownik Katedry Nowej Ewangelizacji Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu; w latach 1996–2018 dyrektor biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego w Legnicy; w latach 2007–2012 sekretarz generalny I Synodu Diecezji Legnickiej; w latach 2011–2021 członek Zespołu ds. Nowej Ewangelizacji Konferencji Episkopatu Polski; asystent kościelny Katolickiego Stowarzyszenia „Civitas Christiana” w diecezji legnickiej; od 2013 r. dyrektor Diecezjalnego Centrum Edukacyjnego w Legnicy; od 2018 r. proboszcz parafii pw. Matki Bożej Królowej Polski w Legnicy. Redaktor naczelny dwóch naukowych periodyków:

„Perspectiva. Legnickie Studia Teologiczno-Historyczne” oraz „Społeczeństwo. Studia, prace badawcze i dokumenty z zakresu nauki społecznej Kościoła”. Od 2021 r. postulator w procesie beatyfikacyjnym sługi Bożego Henryka II Pobożnego. Autor kilku książek, blisko 200 artykułów i kilkuset esejów. Zainteresowania: problematyka ewangelizacji („starej” i „nowej”) oraz duszpasterstwa i apostołstwa społecznego.

PROF. DR HAB. ANIELA DYŁUS – em. prof. Instytutu Politologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, nauki humanistyczne i społeczne. Główny obszar badań: polityka gospodarcza, procesy globalizacji, etyka gospodarcza, katolicka nauka społeczna, relacje Kościół–państwo. Wybrane publikacje: *Etyka nauki u przedstawicieli szkoły lwowsko-warszawskiej* (1987), *Moralność krańcowa jako problem dla katolickiej nauki społecznej* (1992), *Gospodarka – moralność – chrześcijaństwo* (1994), *Zmienność i ciągłość. Polskie transformacje ustrojowe w horyzoncie etycznym* (1997), *Globalny rynek i jego granice* (2001), *Globalizacja. Refleksje etyczne* (2005), *Polityka w perspektywie etycznej i religijnej* (2016), *Gospodarka w perspektywie etycznej i religijnej* (2016).

KS. DR PAWEŁ GAŁUSZKA – absolwent Papieskiego Instytutu Jana Pawła II dla Studiów nad Małżeństwem i Rodziną przy Uniwersytecie Laterańskim w Rzymie. Kapłan archidiecezji krakowskiej, od 2017 r. Dyrektor Wydziału Duszpasterstwa Rodzin Kurii Metropolitalnej w Krakowie. Pracownik Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie. W swojej pracy badawczej bazuje na personalistycznym ujęciu kard. Karola Wojtyły – Jana Pawła II. Członek Stowarzyszenia Teologów Moralistów w Polsce oraz z nadania Prezesa Rady Ministrów członek Międzynarodowej Rady Oświęcimskiej. Interesuje się sprawami małżeństwa i rodziny z perspektywy naukowej, duszpasterskiej oraz ludzkiej.

DR HAB. MICHAŁ GIERYCZ, PROF. UKSW – politolog, Dziekan Wydziału Społeczno-Ekonomicznego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, zastępca redaktora naczelnego zeszytów społecznej myśli Kościoła „Chrześcijaństwo–Świat–Polityka”, *visiting professor* w Instytucie Kultury św. Jana Pawła II na Papieskim Uniwersytecie św. Tomasza w Rzymie (Angelicum). Główne obszary badawcze: aksjologia i antropologia polityki, relacje religii i polityki, integracja europejska i myśl społeczna Kościoła katolickiego. Wybrane publikacje: *Mała pochwała katolicyzmu. Kościół i polityka w późnej nowoczesności* (2021), *Europejski spór o koncepcję człowieka. Studium antropologii politycznej* (2017), *Totalitaryzm w epoce postmodernizmu* (2018).

DR PATRYK GOŁUBCÓW – dr nauk społecznych w zakresie nauk o polityce Papieskiego Uniwersytetu św. Tomasza z Akwinu w Rzymie, absolwent Podyplomowych studiów menedżerskich Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie, wykładowca Wyższej Szkoły Prawa we Wrocławiu (nauka o państwie i administracji publicznej, prawo wyznaniowe, doktryny polityczno-prawne), dyrektor Wydawnictwa TUM, Drukarni i Księgarni Archidiecezjalnej we Wrocławiu (2014–2019), zastępca dyrektora Archiwum Archidiecezjalnego i Biblioteki

Kapitulnej we Wrocławiu (2019–2021), wiceprezes Fundacji Obserwatorium Społeczne we Wrocławiu i Dyrektor Instytutu Ekologii Integralnej (2022–2023). W swoich badaniach naukowych zajmuje się relacjami państwo–Kościół w aspekcie aksjomatycznym i historycznym, historią doktryn politycznych oraz nurtem chrześcijańsko-demokratycznym w polityce europejskiej.

PROF. DR HAB. ŁUKASZ HARDT – ekonomista i filozof, pracuje na Wydziale Nauk Ekonomicznych Uniwersytetu Warszawskiego, gdzie kieruje Katedrą Ekonomii Politycznej. Przewodzi badania w obszarze historii, metodologii i filozofii ekonomii. Wiceprezes Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego; angażuje się w służbę publiczną, m.in. był członkiem Rady Polityki Pieniężnej w latach 2016–2022.

BP PIOTR JARECKI – dr nauk społecznych, biskup tytularny Avisia i pomocniczy warszawski, archidiakon Kapituły Metropolitalnej Warszawskiej, przewodniczący Rady ds. Społecznych i członek Rady ds. Środków Społecznego Przekazu Konferencji Episkopatu Polski, członek Rady Biskupiej, Rady Kapłańskiej i Kolegium Konsultorów Archidiecezji Warszawskiej. W latach 1996–2003 Krajowy Asystent Kościelny Akcji Katolickiej w Polsce. W latach 2004–2012 przewodniczący Zespołu Konferencji Episkopatu Polski ds. Unii Europejskiej i przedstawiciel KEP w COMECE, członek Papieskiej Rady „Iustitia et Pax”. W latach 2006–2012 wiceprzewodniczący COMECE.

DR ŁUKASZ KACZMARCZYK – dr nauk ekonomicznych w dziedzinie ekonomia międzynarodowa (Szkola Główna Handlowa w Warszawie) oraz nauk teologicznych w dziedzinie teologia kultury (Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie). Obecnie adiunkt w Katedrze Polityk Publicznych w ramach Instytutu Nauk o Polityce i Administracji UKSW. Zainteresowania badawcze: etyczne i polityczne aspekty ekonomii, z uwzględnieniem związków pomiędzy gospodarką i kulturą. Autor kilkunastu opracowań i artykułów naukowych dotyczących m.in. kwestii gospodarczych i kulturowych w programach polskich partii politycznych, wpływu aksjologii chrześcijańskiej na *acquis communautaire* oraz etycznych implikacji stosowania zasady jedności w różnorodności w Unii Europejskiej.

KS. DR HAB. ARTUR ANTONI KASPRZAK – teolog, historyk, duszpasterz. Wieloletni wykładowca teologii dogmatycznej i fundamentalnej na Wydziale Teologicznym UKSW w Warszawie; zajmuje się formacją teologiczną kapłanów szpitali w ramach kursu *Kontakt z chorym i jego rodziną* na Wydziale ds. Rodzin UKSW; pełnił funkcję *invited speaker* w Instytucie Katolickim w Paryżu we Francji oraz na Jordan University College w Tanzanii. Autor ponad 50 publikacji dotyczących odnowy eklezjologii w XX wieku.

KS. DR HAB. KRZYSZTOF KIETLIŃSKI, PROF. UCZ. – specjalizuje się w problematyce moralno-gospodarczej. Bada kwestie fundamentów moralnych życia społecznego i gospo-

darczego w Biblii. Jednym z ważniejszych kierunków badań jest analiza wpływu fundamentalnych zasad moralnych wielkich religii świata na gospodarowanie człowieka. Jego badania dotyczą także oceny GOW – *knowledge economy* w perspektywie teologii moralnej. Chodzi o znaczenie czynników moralnych w budowaniu gospodarki opartej na wiedzy czy ocenie własności intelektualnej. Wybrane publikacje: *Etyka w biznesie i zarządzaniu*; *Moralność gospodarki opartej na wiedzy*; *Challenges for Small and Medium-Sized Enterprises in Poland and Europe*; *Ocena ideologii technokratycznej w perspektywie nauczania Kościoła katolickiego*; *Problematyka moralna w stuletniej (1920–2020) historii „Collectanea Theologica”*; *Kwestia ładu ekonomiczno-moralnego w nauczaniu Kardynała Stefana Wyszyńskiego*. Wykładowca na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego oraz w Wyższym Seminarium Duchownym Diecezji Warszawsko-Praskiej w Warszawie.

DR DAWID KOSTECKI – dr prawa i mgr historii na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. Absolwent *Executive Master of Business Administration* (EMBA) oraz *Doctor of Business Administration* (DBA) w Wyższej Szkole Menedżerskiej w Warszawie. Autor artykułów poruszających zagadnienia związane z teorią i filozofią prawa oraz zarządzaniem w administracji publicznej. Laureat nagrody im. Anieli hr. Potulickiej za wybitne osiągnięcie z zakresu chrześcijańskiego humanizmu za pracę *Filozofia Prawa Mariana Ignacego Morawskiego SJ*. Członek Katolickiego Stowarzyszenia „Civitas Christiana”, Oddział w Lublinie, członek polskiej sekcji Stowarzyszenia Filozofii Prawa i Filozofii Społecznej (IVR) oraz Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Popularyzator nauki, autor podcastów z zakresu filozofii prawa, gospodarz audycji *Lubelski Podcast Naukowy*.

DR HAB. JOANNA KULSKA – na stanowisku profesora w Instytucie Nauk o Polityce i Administracji Uniwersytetu Opolskiego. Jej zainteresowania badawcze koncentrują się wokół problematyki międzynarodowych stosunków kulturalnych, roli religii w stosunkach międzynarodowych oraz ewolucji współczesnej dyplomacji. Stypendystka Fundacji Jana Pawła II w Rzymie (2000) i Fundacji Kościuszkowskiej w Nowym Jorku (2015) oraz dyrektor polsko-niemiecko-francuskiego programu studiów magisterskich Europa Master prowadzonych wspólnie przez Uniwersytet Opolski, Uniwersytet Jana Gutenberga w Moguncji i Uniwersytet Burgundzki w Dijon. Była profesorem wizytującym na Uniwersytecie Jana Gutenberga w Moguncji w 2017 r.

DR HAB. RAFAŁ ŁĘTOCHA – politolog i religioznawca; dr hab. nauk humanistycznych w zakresie nauk o polityce, profesor w Instytucie Religioznawstwa UJ. Jego zainteresowania koncentrują się wokół historii idei oraz relacji pomiędzy religią a sferą polityczną. Autor książek *Katolicyzm a idea narodowa. Miejsce religii w myśli obozu narodowego lat okupacji* (2002); *„Oporet vos nasci denuo”. Myśl społeczno-polityczna Jerzego Brauna* (2006); *O dobro wspólne. Szkice z katolicyzmu społecznego* (2010); *Ekonomia współdziałania. Katolicka nauka społeczna wobec wyzwań globalnego kapitalizmu* (2016); *W stronę Królestwa Bożego na ziemi. Myśl społeczno-polityczna mariawitów polskich* (współautorstwo, 2021).

KS. PROF. DR HAB. WIESŁAW ŁUŻYŃSKI – kapłan diecezji toruńskiej i pracownik naukowo-dydaktyczny Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Rozprawa doktorska *Państwo pomocnicze w nauczaniu społecznym Jana Pawła II*. Tytuł doktora habilitowanego na podstawie rozprawy *Struktury pośrednie pomiędzy jednostką ludzką a państwem w nauczaniu społecznym Kościoła* (Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie). Zainteresowania: katolicka nauka społeczna, szczególnie społeczna zasada pomocniczości, obecność religii w sferze publicznej, nauczanie Józefa Ratzingera – Benedykta XVI.

KS. PROF. DR HAB. JANUSZ MARIAŃSKI – em. prof. socjologii religii i socjologii moralności Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, wykładowca w Wyższej Szkole Nauk Społecznych z siedzibą w Lublinie, współpracownik Instytutu Statystyki Kościoła Katolickiego SAC, członek Komitetu Socjologii PAN i Zespołu ds. Dobrych Praktyk Akademickich przy Ministrze Nauki i Szkolnictwa Wyższego (2011–2014). Zainteresowania badawcze: socjologia moralności, socjologia religii i katolicka nauka społeczna. W 1997 r. otrzymał nagrodę Prezesa Rady Ministrów za wybitne osiągnięcia naukowe; w 2019 r. – doktorat *honoris causa* Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Jest autorem około 1500 artykułów naukowych i popularnonaukowych oraz 70 książek.

JAN MAZUR OSPPE – paulin z krakowskiego klasztoru na Skałce, absolwent Uniwersytetu Jagiellońskiego i Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, dr hab. nauk humanistycznych, em. prof. Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie, kierownik Katedry Polityki Społecznej w latach 2005–2011 w Instytucie Socjologii KUL, a następnie w latach 2011–2021 na Wydziale Nauk Społecznych UPJPII; w latach 1996–2002 rektor Wyższego Seminarium Duchownego Zakonu Paulinów. Obecnie wykładowca katolickiej nauki społecznej w paulińskim Instytucie Teologicznym i Studium Franciszkańskim w Krakowie; założyciel i redaktor naczelný rocznika „Dissertationes Paulinorum”. Autor wielu książek z zakresu katolickiej nauki społecznej, polityki społecznej i szeroko rozumianych nauk socjologicznych.

KS. PROF. DR HAB. PIOTR MAZURKIEWICZ – kapłan katolicki archidiecezji warszawskiej, profesor nauk o polityce i katolickiej nauki społecznej na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie; w latach 2008–2012 sekretarz generalny Komisji Konferencji Episkopatów Wspólnoty Europejskiej, redaktor naczelný czasopisma „Chrześcijaństwo – Świat – Polityka”. Główne publikacje: *Kościół i demokracja*, *Europeizacja Europy. Tożsamość kulturowa Europy w kontekście integracji europejskiej*, *Przemoc w polityce*, *Europa jako kinder niespodzianka*, *Dwie wieże i minaret*, *Wiara – Nadzieja – Polityka*, *L'identità dell'Europa nel contesto della migrazione*, *Totalitaryzm w epoce postmodernizmu* (współautor).

DR HAB. JUSTYNA MIECZNIKOWSKA-JERZAK – dr hab. nauk społecznych w dyscyplinie nauk o polityce i administracji, adiunkt na Wydziale Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego. Członek założyciel Polskiego Towarzystwa Studiów Europejskich, od marca 2023 r. prezes Towarzystwa Polsko-Austriackiego Oddziału

Łódzkiego. Autorka wielu publikacji i artykułów naukowych, m.in. *Chadecja niemiecka wobec integracji europejskiej w latach 1949–1998* (2007); *Europeizacja partii i systemu partyjnego Austrii* (2018); *Chrześcijańska demokracja*, w: *Polityka i religia. Zarys problematyki* (2014). Zainteresowania badawcze: partie chadeckie w Europie, europeizacja partii i systemów politycznych, koordynacja i wdrażanie polityk unijnych w państwach członkowskich Unii Europejskiej.

DR PAWEŁ MILCAREK – dr nauk humanistycznych w zakresie filozofii, mgr historii; w latach 1992–2008 asystent i adiunkt w Katedrze Historii Filozofii Średniowiecznej ATK/UKSW w Warszawie, uczeń prof. Mieczysława Gogacza. W ramach zainteresowań badawczych dotyczących filozofii średniowiecznej opublikował szereg artykułów naukowych oraz dwie książki: *Teoria ciała ludzkiego w pismach św. Tomasza z Akwinu* (1994), *Od istoty do istnienia. Tworzenie się metafizyki egzystencjalnej wewnątrz łacińskiej tradycji filozofii chrześcijańskiej* (2008). Założyciel i redaktor naczelny kwartalnika „Christianitas”. Autor książek i artykułów na temat liturgii łacińskiej oraz duchowości monastycznej, prowadzi badania na temat hermeneutyki reformy Soboru Watykańskiego II. W 2022 r. ukazała się w jego opracowaniu obszerna antologia literatury starożytnej i średniowiecznej *Breviarium Kanonu kultury*.

KS. PROF. DR HAB. RYSZARD MOŃ – pracownik badawczo-dydaktyczny Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego i Akademii Katolickiej w Warszawie (emeryt – wykłady zlecone). Jego zainteresowania naukowe dotyczą etyki współczesnej, głównie francuskiej (P. Ricoeur, V. Jankelevitch, E. Lévinas, M. Henry, A. Badiou, M. Canto-Sperber) oraz angielskojęzycznej (J. Rawls, D. Parfit, J. Griffin, A. MacIntyre, B. Williams). Podejmuje problemy związane z powinnością, wartościami, normatywnością, podmiotowością, etyką przekonań, relacjami międzyludzkimi, prawami człowieka, metaetyką, wolnością, odpowiedzialnością, teorią narracji, etycznym wymiarem performatyki. Autor kilku monografii, m.in. *Odpowiedzialność fundamentem ludzkiej podmiotowości? Potrzeba i możliwości koncepcji E. Lévinasa; Warto czy należy? Studium na temat istoty i źródeł normatywności*. Redaktor i współredaktor kilku prac zbiorowych, m.in. *Etyka a problem podmiotu; Etyka a fenomen życia; Etyczne wymiary praw człowieka*.

IRMINA NOCKIEWICZ – mgr lic. na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, konsultant Międzynarodowego Stowarzyszenia Papieskiego „Pomoc Kościołowi w Potrzebie” (PKWP) w Brukseli, autor i członek komitetu red. *Raportu o Wolności Religijnej na Świecie* PKWP. Analityk geopolityczny, ekspert ds. kościelnych danych statystycznych, autor książki *Kościół i miejsca święte wymagające odbudowy w Syrii* oraz we współpracy ks. dr. Andrzejem Halembą terenowej pracy badawczej i opracowania dot. chrześcijańskich męczenników w Syrii 2011–2022; tłumacz m.in. książki *Międzynarodowe Perspektywy Wolności Religijnej*. Członek międzynarodowej inicjatywy „Nasza droga do Boga” na rzecz ewangelizacji osób ze Wschodu (w jęz. arabskim, perskim, tureckim i innych) oraz red. zbioru katechez biblijnych *Nasza droga do Boga*; autor artykułów z zakresu teologii, duchowości, społeczeństwa, polityki i wolności religijnej.

O. PROF. PWT DR HAB. KAZIMIERZ F. PAPCIAK SSSC – kierownik Katedry Katolickiej Nauki Społecznej i Etyki Politycznej Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu. Członek Komitetu Nauk Teologicznych PAN w kadencji 2015–2019. Studia specjalistyczne z teologii moralnej i katolickiej nauki społecznej w ATK w Warszawie oraz w Instytucie Katolickim w Paryżu. Doktorat i habilitacja z katolickiej nauki społecznej. Uczestnik i prelegent wielu konferencji naukowych polskich i międzynarodowych. Były wykładowca ATK w Warszawie (obecnie UKSW), gościnnie Uniwersytetu Wrocławskiego i Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu. Obecnie prof. nadzw. PWT we Wrocławiu. Promotor ponad 70 prac magisterskich z zakresu nauki społecznej Kościoła. Autor publikacji z szeroko pojętej etyki politycznej, filozofii i teologii polityki: aksjologii i ewolucji współczesnego etosu społecznego, aksjologicznych i deontologicznych podstaw polityki i demokracji, procesów globalizacji i regionalizacji, roli Kościoła w przestrzeni publicznej, polityki międzynarodowej Stolicy Apostolskiej.

DR MAGDALENA PARZYSZEK – pracownik naukowo-dydaktyczny w Instytucie Pedagogiki Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II; adiunkt w Katedrze Pedagogiki Rodziny. Doktor w dziedzinie nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki, rozprawa doktorska *Rodzina środowiskiem życia i miejscem urzeczywistnienia się człowieka jako osoby w nauczaniu Stefana Kardynała Wyszyńskiego* (2012). Doktor w dziedzinie nauk teologicznych w zakresie teologii duchowości, rozprawa doktorska *Personalistyczny wymiar duchowości chrześcijańskiej w nauczaniu Stefana Kardynała Wyszyńskiego* (2003). Zainteresowania naukowe: pedagogika małżeństwa i rodziny, teoria wychowania, nauczanie Jana Pawła II, Benedykta XVI, Franciszka, Stefana Wyszyńskiego, pedagogika i teologia ruchów katolickich, teologia duchowości.

DR HAB. N. MED. JAKUB PAWLIKOWSKI, PROF. UML – pracownik naukowy Zakładu Nauk Humanistycznych i Medycyny Społecznej Uniwersytetu Medycznego w Lublinie. Absolwent kierunku lekarskiego (UM w Lublinie), studiów magisterskich z filozofii (KUL) oraz studiów doktoranckich z prawa (KUL). Specjalista zdrowia publicznego oraz ortopedii i traumatologii narządu ruchu. Kierownik Katedry Medycyny Społecznej UM w Lublinie (do 2019 r.); w latach 2019–2020 dziekan Wydziału Lekarskiego UKSW w Warszawie. Odbył staże naukowe m.in. w Hiszpanii (Deusto Universidad, Bilbao) i USA (School of Public Health, Harvard University). Wiceprzewodniczący Polskiego Towarzystwa Opieki Duchowej w Medycynie; członek grup eksperckich ds. ELSI przy BBMRI.ERIC w Graz, Rady Przejrzystości przy prezesie AOTMiT; Rady Naukowej Narodowego Instytutu Kardiologii w Aninie oraz Rady Naukowej Ośrodka Bioetyki Naczelnej Rady Lekarskiej IX kadencji.

DR HAB. RAFAŁ PROSTAK, PROF. UEK – politolog, kierownik Katedry Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie. Autor publikacji w obszarze współczesnej myśli liberalnej, konstytucjonalizmu amerykańskiego oraz polityki wyznaniowej, w tym: *Rzecz o sprawiedliwości. Komunitarystyczna krytyka współczesnego liberalizmu*

amerykańskiego (2004); *Teista w demoliberalnym świecie. Rzecz o amerykańskich rozważaniach wokół rozumnej polityki* (2014); *Ogród murem oddzielony od pustyni. Relacje Kościół–państwo, wolność sumienia i tolerancja religijna w myśli pierwszych baptystów* (2020).

KS. PROF. DR HAB. JAN KAZIMIERZ PRZYBYŁOWSKI – kapłan diecezji wrocławskiej. Od 2002 r. kierownik Katedry Teologii Pastoralnej i Nauk Pomocniczych na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. W latach 2008–2010 prodziekan ds. naukowych na Wydziale Teologicznym UKSW, w latach 2010–2012 prorektor ds. finansowych i naukowych na UKSW. Od 2021 r. zastępca dyrektora Uniwersyteckiego Centrum Badań Wolności Religijnej UKSW. Autor kilkuset artykułów naukowych i popularnonaukowych oraz kilkunastu książek. Obszary badań: teologia stosowana, pedagogika pastoralna, psychologia pastoralna, komunikacja społeczna, edukacja medialna, cybernetyka społeczna, katolicka nauka społeczna, media społecznościowe, sztuczna inteligencja.

KS. PAWEŁ RYTEL-ANDRIANIK – publicysta, biblista, poliglota. Doktor nauk orientalnych (w zakresie hebraistyki i judaistyki) Uniwersytetu w Oksfordzie oraz dr nauk biblijnych i archeologii Studium Biblicum Franciscanum w Jerozolimie. W 2013 r. został profesorem Pisma Świętego na Papieskim Uniwersytecie Świętego Krzyża w Rzymie. W latach 2013–2015 był zastępcą redaktora naczelnego tygodnika katolickiego „Niedziela” ds. Europy Zachodniej i Bliskiego Wschodu. W latach 2015–2020 rzecznik Konferencji Episkopatu Polski, a następnie przez trzy lata dyrektor Biura ds. komunikacji zagranicznej KEP. Od 2022 r. wicedyrektor Centrum Relacji Katolicko-Żydowskich im. Abrahama J. Heschela na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II. Od 2023 r. kierownik sekcji polskiej Radia Watykańskiego – Vatican News. W pracy duszpasterskiej posługuje się kilkunastoma językami obcymi.

KS. DR PRZEMYSŁAW SAWA – dr teologii dogmatycznej, pracownik badawczo-dydaktyczny Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Członek Towarzystwa Teologów Dogmatyków, Polskiego Stowarzyszenia Pastoralistów, Polskiego Towarzystwa Teologicznego oraz Polskiego Forum Chrześcijańskiego. Członek redakcji i sekretarz czasopisma naukowego „Ecumeny&Law”. Zajmuje się teologią dogmatyczną (zwłaszcza eklezjologią), teologią wspólnot ewangelikalnych, nauczaniem papieża Franciszka, ekumenizmem i teologią duchowości. Członek Rady Krajowej Szkół Ewangelizacji św. Andrzeja, założyciel Szkoły Ewangelizacji Cyryl i Metody, mianowany przez papieża Franciszka misjonarzem miłosierdzia.

DR HAB. ANNA SKOLIMOWSKA, PROF. UKSW – profesor w Katedrze Stosunków Międzynarodowych i Studiów Europejskich Instytutu Politologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, kierownik Zakładu Stosunków Międzynarodowych. W pracy naukowo-badawczej specjalizuje się w zagadnieniach: międzynarodowa rola i tożsamość Unii Europejskiej w stosunkach międzynarodowych z perspektywy paradygmatu aktora

normatywnego oraz podejść konstruktywistycznych. Koordynuje działalność *Research Network on European Identity*. Władza biegle językami angielskim oraz francuskim. Najważniejsze publikacje: *Unia Europejska jako organizacja międzynarodowa* (2014); *Konstruktywizm w studiach europejskich* (2013); *Perceptions of the European Union's identity in the International Relations* (2018); *Normatywna potęga Unii Europejskiej w obliczu umiędzynarodowionych konfliktów wewnętrznych* (red., 2015); *Teorie i metody w studiach europejskich* (red., 2013).

KS. PROF. DR HAB. HENRYK SKOROWSKI – socjolog; koordynator Międzynarodowego Centrum Dialogu Międzykulturowego i Międzyreligijnego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. W latach 1996–2005 dziekan Wydziału Nauk Historycznych i Społecznych UKSW; w latach 2005–2010 prorektor ds. Ogólnych i Badań Naukowych, w latach 2010–2012 rektor UKSW. Znany na arenie międzynarodowej i krajowej specjalista w dziedzinie socjologii, politologii i katolickiej nauki społecznej. Jeden z najlepszych znawców teorii regionalizmu oraz problematyki praw człowieka. Posiada bogaty dorobek naukowy, dydaktyczny i organizacyjny. Autor licznych publikacji książkowych, artykułów naukowych oraz referatów na zagranicznych i krajowych kongresach. Wypromował 78 doktorów i ponad 400 magistrów.

KS. PROF. DR HAB. JAN SOCHOŃ – mgr filologii polskiej i teologii, em. prof. zw. na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej UKSW, kierownik Katedry Filozofii Boga oraz Filozofii Kultury i Religii, uczył też w Wyższym Metropolitalnym Seminarium Duchownym w Warszawie. Poeta, krytyk literacki, eseista, biograf i wydawca pism bł. ks. Jerzego Popiełuszki. Współpracuje z redakcjami różnych czasopism i z Polskim Radiem. Należy do Stowarzyszenia Pisarzy Polskich oraz innych gremiów naukowych. Jego utwory przetłumaczono na języki angielski, francuski, niemiecki, włoski, rosyjski, czeski, serbski, chorwacki i ukraiński. Wybrane publikacje: *Męczeństwo i miłość. W kręgu kultury przykościelnej* (2019); *Bezcielesny sens. Szkice z filozofii kultury* (2021); tomy wierszy: *Krzew winny* (2020), *Nie pocieszaj się, tylko płacz* (2022); powieść *Jedenaste przykazanie* (2023); w przygotowaniu zbiór liryków *Czułość i popiół* (2024).

DR HAB. SŁAWOMIR SOWIŃSKI, PROF. UKSW – dr hab. nauk o polityce; wybrane publikacje: *Dobra Nowina w czasach „dobrej zmiany”. Kościół katolicki w sferze publicznej współczesnej Polski w latach 2015–2018* (2021); *Boskie, cesarskie, publiczne. Debata o legitymizacji Kościoła katolickiego w Polsce w sferze publicznej w latach 1989–2010* (2012); *Religia i konserwatyzm: sprzymierzeńcy czy konkurenci?* (red., 2004). Publikuje także w: „KAI” „Rzeczpospolitej” i „Więzi”.

KAMIL SULEJ – historyk, prezes zarządu Katolickiego Stowarzyszenia „Civitas Christiana”, sekretarz redakcji kwartalnika „Społeczeństwo. Studia, prace badawcze i dokumenty z zakresu nauczania społecznego Kościoła”. Członek Rady ds. Społecznych Konferencji Episkopatu Polski.

DR MARIUSZ SULKOWSKI – Instytut Nauk o Polityce i Administracji Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, sekretarz redakcji czasopisma „Chrześcijaństwo–Świat–Polityka”. Autor m.in. *Pół wieku diaspory tureckiej w Niemczech* i publikacji poświęconych kwestiom wielokulturowości w Europie. Zainteresowania badawcze: islam, tożsamość europejska, relacje religii i polityki, myśl Erica Voegelina, totalitaryzm.

KS. DR WOJCIECH SURMIAK – prezbiter archidiecezji katowickiej, dr nauk teologicznych w zakresie teologii moralnej, nauczyciel akademicki, prodziekan ds. kształcenia i studentów Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, ekspert Polskiej Komisji Akredytacyjnej, przewodniczący Sekcji Polskiej i członek Kuratorium Europejskiego Stowarzyszenia Teologii Katolickiej, członek Zespołu ds. Leczenia Zaburzeń Rozwoju Płci przy Górnośląskim Centrum Zdrowia Dziecka im. Jana Pawła II w Katowicach, duszpasterz nauczycieli akademickich, przewodniczący Kapituły Nagrody Arcybiskupa Katowickiego *Lux ex Silesia*.

DR ROBERT WAWER SJ – kapłan, wykładowca katolickiej nauki społecznej w Akademii Katolickiej w Warszawie. Dyrektor Instytutu Nauk Społecznych Collegium Bobolanum i dyrektor Wydawnictwa Naukowego Collegium Bobolanum. Magister inżynier elektroniki (Politechnika Gdańska); licencjat z filozofii (Wydział Filozoficzny Towarzystwa Jezusowego w Krakowie); magisterium z teologii (Papieski Wydział Teologiczny w Warszawie). Licencjat kanoniczny teologii moralnej na Jesuit School of Theology at Berkeley w Kalifornii. W latach 2007–2013 dyrektor Europejskiego Centrum Komunikacji i Kultury w Warszawie-Falenicy. Rozprawa doktorska *The Distinctiveness of John Paul II's Teaching on the Ethics of War and Peace* (Uniwersytet Santa Clara w Kalifornii).

KS. PROF. DR HAB. JANUSZ WĘGRZECKI – kierownik Zakładu Teorii Państwa i Teorii Polityki Instytutu Nauk o Polityce i Administracji Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. W badaniach koncentruje się na relacjach religii i polityki, społecznym nauczaniu Kościoła, politologii religii, kulturowych i ideologicznych wymiarach przemian politycznych. Autor książek: *Wpływ, autorytet, dominacja. Teorie władzy i ich struktura* oraz *W obronie rozumu politycznego. Myśl Josepha Ratzingera/Benedykta XVI*, a także kilkadziesiąt artykułów z obszaru teorii polityki.

DR HAB. KRZYSZTOF WIELECKI, PROF. UCZ. – socjolog, czł. zw. Pontifical Academy of Social Sciences, Vatican, czł. Rady Naukowej International Association of Critical Realism, kierownik Katedry Socjologii Ogólnej i Zakładu Myśli Społecznej UKSW, kierownik Międzywydziałowej Katedry Realizmu Krytycznego ANS TWP Szczecin. Prowadzi badania z pogranicza socjologii, psychologii, ekonomii i pedagogiki. Autor ponad 100 publikacji naukowych, w tym książek: *Kultura vs kultura masowa. Podmiotowość i quasi-kultura w nibyspołeczeństwie* (2024); *Kryzys i socjologia* (2012); *Podmiotowość w dobie kryzysu postindustrializmu. Między indywidualizmem a kolektywizmem* (2003); *Totalitarianism in the Postmodern Age. A Report on Young People's Attitudes to Totalitarianism* (współautorstwo, 2021).

DR HAB. MAREK WÓJTOWICZ, PROF. UŚ – filozof; członek Rady Instytutu Filozofii Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach; zatrudniony na Wydziale Teologicznym UŚ; autor książek: *Doświadczenie lęku egzystencjalnego jako sytuacja wyboru* (2005) oraz *Zakład Pascala – argumentacja i działanie* (2016); współautor książki *Kondycja współczesnej rodziny – ujęcie interdyscyplinarne* (2021); współredaktor pracy zbiorowej *Filozofia a śmierć* (2007); autor ponad 40 artykułów naukowych. Zainteresowania naukowe: filozofia religii (argumentacje za i przeciwko istnieniu Boga, etyka przekonań), antropologia filozoficzna (problematyka śmierci, transhumanizm), nauki o rodzinie (filozoficzne i psychologiczne aspekty małżeństwa i rodziny).

KS. DR HAB. ARKADIUSZ WUWER, PROF. UŚ – prezbiter archidiecezji katowickiej, dr nauk humanistycznych w zakresie socjologii; dr hab. nauk teologicznych w zakresie katolickiej nauki społecznej. Pracownik badawczo-dydaktyczny w Instytucie Nauk Teologicznych Uniwersytetu Śląskiego oraz członek Rady Naukowej. Ekspert w serii międzynarodowych projektów „Catholic Social Thought in Central and Eastern Europe 2023” w Rzymie, ekspert Rady ds. Edukacji Regionalnej przy Wojewodzie Śląskim oraz członek Jury „Economy and Society International Price” (Fondazione Centesimus Annus Pro Pontifice – Watykan). Autor, współautor i redaktor 17 monografii oraz kilkudziesięciu artykułów naukowych. Główne zainteresowania badawcze: historia katolickiej nauki społecznej, ewolucja idei społecznych, teoretyczne i praktyczne wymiary zasad społecznych, katolicyzm społeczny na Górnym Śląsku.

KS. DR HAB. ARTUR WYSOCKI, PROF. UCZ. – dr hab. w dziedzinie socjologii; w latach 2008–2009 adiunkt w Instytucie Politologii WNHIS UKSW oraz starszy wykładowca w Instytucie Gospodarki Światowej SGH, od 2009 r. adiunkt w Instytucie Socjologii UKSW. W latach 2013–2019 kierownik Zakładu Katolickiej Nauki Społecznej w Katedrze Socjologii Religii IS UKSW. W latach 2013–2015 wicedyrektor Instytutu Socjologii; w latach 2019–2020 prodziekan Wydziału Społeczno-Ekonomicznego UKSW. Od 2020 r. dyrektor Instytutu Nauk Socjologicznych i Przewodniczący Rady Dyscypliny Naukowej Nauki Socjologiczne oraz kierownik Pracowni Społecznych Problemów Współczesności. Zainteresowania badawcze: socjologia religii, katolicka nauka społeczna, etyka społeczno-gospodarcza, więzi społeczne, socjologia daru, kultura i religie chińskie oraz ich wpływ na przemiany społeczno-gospodarcze w Chinach, socjologia ekonomiczna, rozwój zrównoważony.

KS. PROF. DR HAB. ANDRZEJ ZWOLIŃSKI – kapłan diecezji krakowskiej, profesor nauk teologicznych, socjolog, kierownik katedry Katolickiej Nauki Społecznej na Wydziale Nauk Społecznych, Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie; sektolog, analityk współczesnej kultury i procesów globalizacji. Napisał ponad 300 książek z zakresu teologii, socjologii, historii idei, etyki życia gospodarczego, manipulacji społecznych i religioznawstwa.

WYKAZ SKRÓTÓW

- AA Sobór Watykański II, Dekret o apostołstwie świeckich *Apostolicam actuositatem*, Rzym 1965
- AL Franciszek, Posynodalna adhortacja apostolska *Amoris laetitia* o miłości w rodzinie, Rzym 2016
- CA Jan Paweł II, Encyklika *Centesimus annus* w setną rocznicę encykliki *Rerum novarum*, Rzym 1991
- ChL Jan Paweł II, Posynodalna adhortacja apostolska *Christifideles laici* o powołaniu i misji świeckich w Kościele i w świecie dwadzieścia lat po Soborze Watykańskim II, Rzym 1988
- CV Benedykt XVI, Encyklika *Caritas in veritate* o integralnym rozwoju ludzkim w miłości i prawdzie, Rzym 2009
- DC Benedykt XVI, Encyklika *Deus Caritas est* o miłości chrześcijańskiej, Rzym 2005
- DH Sobór Watykański II, Deklaracja o wolności religijnej *Dignitatis humanae*, Rzym 1965
- DI Kongregacja Edukacji Katolickiej, *Wychowanie do dialogu międzykulturowego w szkole katolickiej. Żyć razem tworząc cywilizację miłości*, Rzym 2013
- DJ Kongregacja Nauki Wiary, Deklaracja *Dominus Iesus* o jedyności i powszechności zbawczej Jezusa Chrystusa i Kościoła, Rzym 2000
- DM Jan Paweł II, Encyklika o Bożym Miłosierdziu *Dives in misericordia*, Rzym 1980
- DP Sobór Watykański II, Dekret o posłudze i życiu kapłanów *Presbyterorum ordinis*, Rzym 1965
- DR Pius XI, Encyklika *Divini Redemptoris* o bezbożnym komunizmie, Rzym 1937
- DV Sobór Watykański II, Konstytucja dogmatyczna o Objawieniu Bożym *Dei Verbum*, Rzym 1965
- EA Jan Paweł II, Posynodalna adhortacja apostolska *Ecclesia in America*, Meksyk 1999
- EC Franciszek, Konstytucja apostolska *Episcopalis communio* o synodzie biskupów, Rzym 2018
- EE Jan Paweł II, Posynodalna adhortacja apostolska *Ecclesia in Europa*, Rzym 2003

- EF Pius XII, Konstytucja apostolska *Exsul familia* o duchowej opiece nad emigrantami, Rzym 1952
- EG Franciszek, Adhortacja *Evangelii gaudium* o głoszeniu Ewangelii we współczesnym świecie, Rzym 2013
- EV Jan Paweł II, Encyklika *Evangelium vitae* o wartości i nienaruszalności życia ludzkiego, Rzym 1995
- FC Jan Paweł II, Adhortacja apostolska o zadaniach rodziny chrześcijańskiej w świecie współczesnym *Familiaris consortio*, Rzym 1981
- FR Jan Paweł II, Encyklika *Fides et ratio* o relacjach między wiarą a rozumem, Rzym 1998
- FT Franciszek, Encyklika *Fratelli tutti* o braterstwie i przyjaźni społecznej, Asyż 2020
- GE Franciszek, Adhortacja apostolska *Gaudete et exsultate* o powołaniu do świętości w świecie współczesnym, Rzym 2018
- GS Sobór Watykański II, Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes*, Rzym 1965
- HV Paweł VI, Encyklika *Humanae vitae* o zasadach moralnych w dziedzinie przekazywania życia ludzkiego, Rzym 1968
- KKK *Katechizm Kościoła Katolickiego*, Wydawnictwo Pallottinum, Poznań 1994
- KL Sobór Watykański II, Konstytucja o liturgii świętej *Sacrosanctum concilium*, Rzym 1965
- KP Kodeks pracy
- KPK Kodeks prawa kanonicznego
- KNS Katolicka nauka społeczna
- KNSK Papieska Rada Iustitia et Pax, *Kompendium nauki społecznej Kościoła*, Wydawnictwo Jedność, Kielce 2005
- LdR Jan Paweł II, List do rodzin *Gratissimam sane* z okazji Roku Rodziny 1994, Rzym, 2 lutego 1994
- LE Jan Paweł II, Encyklika *Laborem exercens* o pracy ludzkiej z okazji 90. rocznicy encykliki *Rerum novarum*, Castel Gandolfo 1981
- LF Franciszek, Encyklika *Lumen fidei* o wierze, Rzym 2013
- LG Sobór Watykański II, Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium*, Rzym 1965
- LS Franciszek, Encyklika *Laudato si'* poświęcona trosce o wspólny dom, Rzym 2015
- NI Pius XI, Encyklika *Nova impendet* o kryzysie gospodarczym, Rzym 1931
- MM Jan XXIII, Encyklika *Mater et Magistra* o współczesnych przemianach społecznych w świetle nauki chrześcijańskiej, Rzym 1961
- NSK Nauczanie społeczne Kościoła

- OA Paweł VI, List apostolski do Kardynała Maurice Roy *Octogesima adveniens*, Rzym 1971
- PDPC *Powszechna Deklaracja Praw Człowieka*, ONZ, Paryż, 10 grudnia 1948
- PDV Jan Paweł II, Posynodalna adhortacja apostolska *Pastores dabo vobis* o formacji kapłanów we współczesnym świecie, Rzym 1992
- PP Paweł VI, Encyklika *Populorum progressio* o popieraniu rozwoju ludów, Rzym 1967
- PT Jan XXIII, Encyklika *Pacem in terris* o pokoju między wszystkimi narodami opartym na prawdzie, sprawiedliwości, miłości i wolności, Rzym 1963
- QA Pius XI, Encyklika *Quadragesimo anno* o odnowieniu ustroju społecznego i o udoskonaleniu go według normy prawa Ewangelii w czterdziestą rocznicę Encykliki *Rerum novarum*, Rzym 1931
- RH Jan Paweł II, Encyklika *Redemptor hominis*, Rzym 1979
- RM Jan Paweł II, Encyklika *Redemptoris missio* o stałej aktualności posłania misyjnego, Rzym 1990
- RN Leon XIII, Encyklika o kwestii robotniczej *Rerum novarum*, Rzym 1891
- RP Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Reconciliatio et paenitentia* o pojednaniu i pokucie w dzisiejszym posłannictwie Kościoła, Rzym 1984
- SL Pius XII, Encyklika *Sertum laetitiae*, Rzym 1939
- SP Pius XII, Encyklika *Summi Pontificatus* o solidarności ludzkiej i państwie totalitarnym, Castel Gandolfo 1939
- SPS Benedykt XVI, Encyklika *Spe salvi* o nadziei chrześcijańskiej, Rzym 2007
- SRS Jan Paweł II, Encyklika *Sollicitudo rei socialis* z okazji dwudziestej rocznicy ogłoszenia *Populorum progressio*, Rzym 1987
- TME Jan Paweł II, List apostolski *Tertio Millennio Adveniente* w związku z przygotowaniem Jubileuszu roku 2000, Watykan 1994
- VS Jan Paweł II, Encyklika *Veritatis splendor* o niektórych podstawowych problemach nauczania moralnego Kościoła, Rzym 1993

ROZDZIAŁ PIERWSZY

Podstawy nauczania społecznego Kościoła

Autonomia rzeczy ziemskich

Mimo że w średniowieczu istniało rozróżnienie na sferę religijną i świecką, perspektywa, z jakiej spoglądały na siebie społeczeństwa średniowieczne, także w sferze *saeculum*, była perspektywą religijną. Wraz z nastaniem nowożytności religia została pozbawiona swojej centralnej pozycji, a rozmaite sfery świeckie (polityka, gospodarka, nauka, sztuka) zaczęły dążyć do autonomii względem religii. KNS zaakceptowała zasadę autonomii, ale przyjęła własne rozumienie. Nazywana jest ona słuszną autonomią rzeczy ziemskich (łac. *iusta rerum terrenarum autonomia*). Nie ma charakteru absolutnego, tzn. nie oznacza radykalnego rozdzielenia porządku religijnego i doczesnego, jest ograniczona zależnością od Stwórcy.

Wyjaśnienie zasady autonomii w ujęciu KNS znajdujemy m.in. w GS. Ojcowie Soboru swoje rozumienie autonomii wyrazili w następujących słowach: „Jeżeli przez autonomię w sprawach ziemskich rozumiemy to, że rzeczy stworzone i społeczności ludzkie cieszą się własnymi prawami i wartościami, które człowiek ma stopniowo poznawać, przyjmować i porządkować, to tak rozumianej autonomii należy się domagać; nie tylko bowiem domagają się jej ludzie naszych czasów, ale odpowiada ona także woli Stwórcy” (GS, 36).

W GS autonomia rzeczy ziemskich rozumiana jest zatem w aspektach ontologicznym

i normatywnym. Autonomia w sensie ontologicznym oznacza, że świat posiada swoją wartość, którą otrzymał od Boga w akcie stworzenia i odkupienia. Autonomia normatywna polega na tym, że cała doczesna rzeczywistość posiada własny porządek i własne prawa, które człowiek powinien poznać i szanować.

Autonomia w ujęciu KNS zakłada rozróżnienie między porządkiem religijnym a wymiarem doczesnym, jednak bez radykalnego dualizmu. KNS odrzuca takie rozumienie autonomii rzeczywistości doczesnych, które na zasadzie redukcji przekreślałoby jakiekolwiek ich odniesienie do teologicznej kategorii stworzenia, a sam świat stworzony rozumiałoby jedynie jako dowolny i niczym nieograniczony „materiał” dla samorealizacji człowieka. Uzasadnia to poprzez odwołanie się do dwojakiego rodzaju stwórczego działania Boga. W sensie ontologicznym właściwa postać wszelkiego stworzenia jest zakorzeniona w stwórczym dziele Boga, który powołuje byty i podtrzymuje je w istnieniu. Z kolei na płaszczyźnie teoriopoznawczej odrzucenie Boga ze strony stworzenia znajduje swoje konsekwencje w zaciemnieniu natury i poznaniu własnej egzystencji. Poprzez zapomnienie o Bogu samo stworzenie staje się niezrozumiałe (por. GS, 36). KNS czyni więc rozróżnienie między słuszną a fałszywą autonomią. Autonomia nie może być

równoznaczna z niezależnością od Stwórcy i wyłamywaniem się spod wszelkiej normy praw naturalnego i pozytywnego. Pełna afirmacja świata, otwarcie na się na niego i uznanie jego wartości oznacza równoczesne otwarcie się na Boga – Stwórcę świata. Ponadto człowiek angażujący się w przekształcanie rzeczywistości ziemskich nie może traktować siebie jako współzawodnika Stwórcy. W perspektywie chrześcijańskiej należy odrzucić również mit prometejski, w myśl którego człowiek dla zapewnienia sobie pełnego rozwoju musi niejako przeciwstawić się bóstwu, które zazdrośnie strzeże swoich tajemnic (por. Gocko, 226–230).

KNS uznaje, że wszystko, co składa się na porządek spraw doczesnych, mianowicie: dobra osobiste i rodzinne, kultura, sprawy gospodarcze, sztuka i zajęcia zawodowe, instytucje polityczne, stosunki międzynarodowe itp., posiada własną, wszczepioną przez Boga wartość, samo w sobie albo jako część wszelkiego porządku. Naturalna dobroć rzeczy doczesnych otrzymuje pewną godność przez odpowiedni stosunek do osoby ludzkiej, ponieważ rzeczy powinny służyć człowiekowi – „to przeznaczenie [rzeczy] nie tylko nie pozbawia porządku doczesnego jego własnej autonomii, własnych celów, praw,

środków, znaczenia dla dobra ludzi, lecz raczej podnosi jego moc i wartość, a równocześnie odpowiada pełnemu powołaniu człowieka na ziemi” (por. AA, 7).

W NSK, gdy mowa o autonomii rzeczy ziemskich, przywoływana jest zwłaszcza autonomia nauki i kultury. KNS domaga się możliwości autonomicznego działania w zgodzie z własnymi zasadami. Uznaje autonomię dziedzin wiedzy i poznania oraz właściwe im metody badań. Uwidacznia się w tym wypadku wypracowana na gruncie nauczania Kościoła zasada podwójnego porządku poznawczego: wiary i rozumu. KNS zauważa jednak fundamentalną zgodność pomiędzy porządkiem nadprzyrodzonym i normami moralnymi a rzeczowym i opartym na prawidłach metodologii naukowym oglądem rzeczywistości. Dlatego we wszystkich dyscyplinach wiedzy badanie metodyczne, jeśli tylko przebiega w sposób prawdziwie naukowy i zgodny z normami moralnymi, nigdy w istocie nie będzie sprzeczne z wiarą, ponieważ sprawy świata i sprawy wiary pochodzą od tego samego Boga (por. GS, 36).

ks. Piotr Burgoński

Bibliografia

- J. Gocko, *Kościół obecny w świecie – posłany do świata. Teologiczno-społeczne aspekty posłannictwa Kościoła w świecie po Soborze Watykańskim II*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2003.
Sobór Watykański II, Dekret o apostołstwie świeckich *Apostolicam actuositatem*, Rzym 1965.
—, Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes*, Rzym 1965.

Katolicka nauka społeczna

Katolicka nauka społeczna (KNS, łac. *disciplina socialis catholica*) to zespół twierdzeń i zasad, w świetle których można i należy poszukiwać rozwiązań praktycznych zagadnień współżycia społecznego oraz działalności politycznej, gospodarczej i kulturowej (por. Borutka 1994, 13). Jest to nauczanie Kościoła dotyczące problemów społecznych, a więc politycznych, ekonomicznych i kulturowych.

Kościół w ramach swojej misji zbawczej zawsze wypowiadał się na tematy społeczne. Nauczanie to stało się bardziej intensywne od końca XIX w., dzięki czemu można było wyodrębnić nową dyscyplinę, która najpierw posługiwała się określeniem katolickiej etyki społecznej, zaś z czasem przyjęła nazwę KNS. Jest to rezultat pewnej systematyzacji dokonanej przez teologów, filozofów i ekonomistów katolickich (zob. Kongregacja ds. Wychowania Katolickiego, 11). W KNS występują dwa nurty: 1) etyczny – nieomylna nauka Kościoła i 2) pastoralny – tezy teologicznie zasadne.

Nazwa KNS po raz pierwszy pojawiła się w encyklice QA Piusa XI (1931). Późniejsze encykliki, np. MM Jana XXIII (1961), mówią o chrześcijańskiej nauce społecznej. Natomiast Jan Paweł II w encyklice LE (1981) używa terminów „katolicka nauka społeczna” oraz „społeczne nauczanie Kościoła”. Pod wpływem encykliki RN Leona XIII KNS nazywano dawniej socjologią chrześcijańską.

Są to jednak dwie odrębne dziedziny nauki i przy obecnej świadomości metodologicznej nie należy ich ze sobą łączyć.

KNS jest nauką interdyscyplinarną, co podkreśla Joseph Höffner: „[...] zadanie chrześcijańskiej nauki społecznej polega na badaniu podstaw metafizycznych, etycznych i teologicznych życia społecznego, starając się równocześnie ciągle odczytywać znaki czasu (Mt 16,3). Gdyby tego bowiem nie czyniła, ryzykowałaby, że stanie się nauką abstrakcyjną i nieaktualną, pomimo swojej wierności zasadom. Stąd wynika dla niej obowiązek starannego uwzględniania i wykorzystywania potwierdzonych danych systematycznej socjologii doświadczałnej, historii społecznej, psychologii społecznej, demografii, statystyki itp. Porusza się ona w polu napięć między tym, co Boże, a tym, co historycznie zmienne” (Höffner, 13).

Podmiotem nauczającym w sensie szerokim jest cała chrześcijańska wspólnota pozostająca w jedności i podporządkowana prawowitym pasterzom. Natomiast podmiotem w sensie ścisłym jest przede wszystkim Urząd Nauczycielski Kościoła, a także duchowni i świeccy, którzy rozwijają i propagują kościelne nauczanie społeczne.

Przedmiotem materialnym jest człowiek i jego relacje z różnymi społecznymi środowiskami życia politycznego, gospodarczego i kulturowego. Natomiast przedmiotem

formalnym jest przekształcanie życia społecznego w duchu chrześcijańskiej koncepcji człowieka i zasad społecznych, by świat stawał się coraz „bardziej ludzki”. Chodzi tu o promocję godności osoby ludzkiej z jej nienaruszalnymi prawami, które stanowią niejako rdzeń „prawdy o człowieku”.

W rozwoju myśli społecznej można wyróżnić trzy etapy. Pierwszy to rozwój nauki apostołów w zakresie wewnętrznego życia Kościoła i jego stosunku do świata. Następny to wezwanie do zachowania podstawowych wartości ewangelicznych, zachwianych pod wpływem zmaterializowanego świata antycznego. W trzecim etapie, głównie dzięki nauce Augustyna, zmierza się do stworzenia pozytywnej wizji świata chrześcijańskiego, do zarysowania podstaw, zasad oraz konkretnych rozwiązań mających służyć chryścianizacji świata (por. Majka, 101–102).

Szczególny wkład w rozwój społecznej myśli Kościoła wnieśli św. Tomasz z Akwinu, Franciszek Suarez oraz Franciszek de Vitoria. Początek myśleniu społecznemu, wiernemu zasadom i osadzonemu w badanej rzeczywistości, dał Franciszek Le Play (zm. 1882), (por. Majka, 207), natomiast jego uczeń – ks. Henri de Tourville (zm. 1903) jest uważany za twórcę Szkoły Nauk Społecznych, chociaż właściwym jej twórcą był bp Wilhelm Emanuel von Ketteler (zm. 1877), który wywarł ogromny wpływ na rozwój ogólnokościelnej myśli i działalności społecznej. Jego kontynuatorem na gruncie niemieckim był ks. Franz Hitze (zm. 1921). Duży wpływ na myśl społeczną wywarł też o. Heinrich Pesch SI (zm. 1926).

Ogłoszenie przez papieża Leona XIII encykliki *RN* w dniu 15 maja 1891 r. powszechnie uważa się za początek nauczania społecznego Kościoła. Problemem najbardziej

palącym była w tym czasie kwestia społeczna, czyli sprawa robotników przemysłowych. Wydaje się, iż struktura pierwszej społecznej encykliki, nawiązująca przede wszystkim do analizy natury i teleologii w życiu człowieka oraz wypływającej z niej krytycznej analizy kapitalizmu i socjalizmu, stworzyła podwaliny pod budowę KNS (por. Irek, 38). Nie oznacza to, iż przed Leonem XIII brakowało wypowiedzi papieskich na tematy społeczne. Miały one jednak charakter doraźny i jedynie ostrzegały wiernych przed błędami. Świadczą o tym chociażby encyklika *Mirari vos* Grzegorza XVI czy *Syllabus* Piusa IX. Problematykę społeczną zawierają także wcześniejsze encykliki Leona XIII: *Diuturnum illud* z 29 czerwca 1881 r. (o pośrednim pochodzeniu władzy od Boga, w szczególności władzy państwowej); *Humanum genus* z 20 kwietnia 1884 r. (o „sekcje” masonów); *Immortale Dei* z 1 listopada 1885 r. (o chrześcijańskim ustroju państwa); *Libertas praestantissimum* z 20 czerwca 1888 r. (o chrześcijańskiej koncepcji wolności i tolerancji); *Sapientiae christianae* z 10 stycznia 1890 r. (o obowiązkach społecznych katolików). Na szczególną uwagę zasługuje encyklika *Graves de communi* z 18 stycznia 1901 r., podejmująca problem chrześcijańskiej demokracji, a zwłaszcza jej zasad z punktu widzenia misji zbawczej Kościoła.

Kontynuatorem myśli społecznej był Pius X (1903–1914), który został nazwany obrońcą chrześcijańskiej idei cywilizacji. Choć jego myśl nie została wyrażona w formie oddzielnych encyklik społecznych, budzi obecnie coraz większe uznanie. Zadecydowała o tym jego ewangeliczna wrażliwość wobec wyzwań epoki.

Sprawy społeczne stały się niezwykle bliskie papieżowi Piusowi XI (1922–1939).

W pierwszych swoich encyklikach: *Ubi arcano Dei* z 23 grudnia 1922 r. i *Quas primas* z 11 grudnia 1925 r. przestrzegał katolików przed niebezpieczeństwem laicyzacji. Na szczególną uwagę zasługuje encyklika QA z 15 maja 1931 r., wydana w 40. rocznicę ogłoszenia RN. Cechą specyficzną tej encykliki jest dowartościowanie (obok sprawiedliwości) zasady miłości społecznej. Papież uważa, że sama sprawiedliwość jest w stanie zlikwidować przyczyny konfliktów społecznych, ale trwałe więzi społeczne można budować tylko przez miłość.

Kolejne pontyfikaty papieży Jana XXIII (1958–1963) i Pawła VI (1963–1978), jak również Sobór Watykański II (1962–1965) to czas, który przyniósł oficjalną kodyfikację KNS. Pod tym względem szczególną rolę spełniły następujące dokumenty: encykliki Jana XXIII MM z 15 maja 1961 r. i PT z 11 kwietnia 1963 r.; konstytucja GS z 7 grudnia 1965 r.; encyklika PP Pawła VI z 26 marca 1967 r., a także jego List apostolski *Octogesima adveniens* z 14 maja 1971 r.

Szczególnie wiele miejsca poświęca Jan Paweł II (1978–2005) w swoim papieskim posługiwaniu społecznym problemom świata (por. Borutka 1994). Myśl społeczną precyzuje przede wszystkim w swoich encyklikach społecznych: LE (1981); SRS (1987) oraz CA (1991), (por. Piwowarski).

Kontynuatorem rozwoju społecznej myśli Kościoła jest papież Benedykt XVI (2005–2013), (por. Hordecki). Pierwszą encyklikę

skoncentrowaną wokół kwestii społecznych Benedykt XVI ogłosił w piątym roku swego pontyfikatu jako swoisty komentarz do trwającego wówczas kryzysu finansowo-ekonomicznego. Encyklika CV (2009) jest trzecią z encyklik Benedykta XVI. Dwie poprzednie można traktować jako swoiste tło dla niej, wyrażające stosunek papieża wobec społecznych problemów współczesnego świata.

Papież Franciszek (2013–) zwraca w swoim nauczaniu uwagę na człowieka wraz z jego uwarunkowaniami społecznymi (por. Sadowski). Papież wyraźnie dostrzega problemy nurtujące współczesny świat. Akcentuje istotny kryzys człowieczeństwa i wykluczanie osoby ludzkiej wraz z jej godnością ze struktur społecznych na rzecz lansowania za wszelką cenę paradygmatu technokratycznego. Do oficjalnych enuncjacji papieskich, w których są poruszane kwestie społeczne, należy zaliczyć trzy encykliki: LF napisaną wspólnie z Benedyktem XVI (2013), LS (2015) oraz FT (2020). Papież Franciszek troszczy się o środowisko naturalne. Píše o kompetencjach człowieka w kwestiach gospodarczych i finansowych oraz o potrzebie poszanowania praw osoby ludzkiej. Szczególnie cenne w nauczaniu społecznym papieża Franciszka jest jego doświadczenie z latynoamerykańską teologią wyzwolenia i jej meandrami.

ks. Tadeusz Borutka

Bibliografia

Benedykt XVI, Encyklika *Caritas in veritate*, Rzym 2009.

T. Borutka, *Nauczanie społeczne papieża Jana Pawła II*, Wydawnictwo Naukowe PAT w Krakowie, Kraków 1994.

- , *Społeczne nauczanie Kościoła. Teoria i zastosowanie: podręcznik do katolickiej nauki społecznej*, Wydawnictwo „Czuwajmy”, Kraków 2008.
- Franciszek, Encyklika *Laudato si'*, Rzym 2015.
- , Encyklika *Lumen fidei*, Rzym 2013.
- J. Höffner, *Chrześcijańska nauka społeczna*, Wydawnictwo WAM, Kraków 1983.
- B. Hordecki, *Nauczanie społeczne Benedykta XVI wobec problemów globalnych*, „Środkowoeuropejskie Studia Polityczne” 2010, nr 2, s. 81–92.
- W. Irek, *Nauka społeczna Kościoła narzędziem ewangelizacji: w 120. rocznicę „Rerum novarum”*, „Studia Salvatoriana Polonica” 2011, nr 5, s. 35–64.
- Jan Paweł II, Encyklika *Laborem exercens*, Rzym 1981.
- Jan XXIII, Encyklika *Mater et Magistra*, Rzym 1961.
- Kongregacja ds. Wychowania Katolickiego, *Wskazania dotyczące studiów i nauczania doktryny społecznej Kościoła w ramach formacji kapłańskiej*, „L'Osservatore Romano” (wydanie polskie) 10(1989), nr 7(114), s. 10–20.
- S. Kowalczyk, *Personalizm i solidaryzm jako podstawowe wskazania społecznej nauki Kościoła*, „Roczniki Nauk Społecznych” 19–20 (1991–1992), s. 161–176.
- J. Majka, *Katolicka nauka społeczna*, Polski Instytut Kultury Chrześcijańskiej, Rzym 1986.
- Papieska Rada Iustitia et Pax, *Kompendium nauki społecznej Kościoła*, Wydawnictwo Jedność, Kielce 2005.
- Pius XI, Encyklika *Quadragesimo anno*, Rzym 1931.
- W. Piwowarski, *Zasady społeczne w encyklice Jana Pawła II Laborem exercens*, w: Jan Paweł II, *Laborem exercens. Powołany do pracy. Tekst i komentarz*, red. J. Krucina, Wydawnictwo Wrocławskiej Księgarni Archidiecezjalnej, Wrocław 1983, s. 83–105.
- M. Sadowski, *Kilka uwag o nauczaniu społecznym papieża Franciszka*, „Annales Universitas Mariae Curie-Skłodowska Lublin-Polonia” 2019, nr 46, s. 351–362.

Katolicyzm społeczny

Katolicyzm społeczny (łac. *socialis catholicismus*) to ruch inspirowany przez światopogląd katolicki, ujęty w ramy organizacyjne, mający kolejne fazy rozwoju, których końcowym etapem jest obecność w aktualnej rzeczywistości społecznej (por. Ślipko). Źródło swoich inspiracji oraz katolicki charakter znajduje ten ruch w nauczaniu Kościoła przekazywanym w społecznych encyklikach papieży.

Początków katolicyzmu społecznego należy doszukiwać się u ojców Kościoła, jednakże jego pełny rozkwit nastąpił podczas „pierwszej rewolucji przemysłowej” na przełomie wieków XVIII i XIX. Efektem pojawienia się tego ruchu było powstanie nowej klasy społecznej, tzw. proletariatu (por. Strzeszewski, 194–216; Majka 1986, 25–192). Choć pozostawał on w radykalnej opozycji do socjalizmu, jako ideologii i programu działania, wspierał wysiłki robotnicze w walce z kapitalistyczną „żarłoczną lichwą” (por. RN, 1).

Reakcją ludzi Kościoła na społeczną niedolę były dzieła poświęcone opisom warunków życiowych mas robotniczych (por. Ślipko, 19). Z ich inspiracji zaczęły powstawać stowarzyszenia organizujące pomoc dla rodzin robotniczych dotkniętych nędzą. Inicjatywy te stanowiły prekursorskie załączki „katolicyzmu społecznego”, aczkolwiek termin ten nie był jeszcze wówczas

ani w potocznym, ani w naukowym użyciu (por. Ślipko, 19).

Wielki wkład w rozwój katolicyzmu społecznego wniósł Wilhelm Emmanuel von Ketteler (1811–1877). Poddawał on surowej krytyce doktrynę współczesnego liberalizmu ekonomicznego i zbudowanego na jego zasadach kapitalizmu. Działalność ta uświadomiła społeczności wiernych Kościoła, że kwestia robotnicza stanowi wynik naruszenia fundamentalnych zasad sprawiedliwości i domaga się reform w sferze ustrojowych podstaw społeczeństwa (por. Ślipko, 20). Zaowocowało to ożywieniem studiów nad chrześcijańską myślą społeczną. W tej działalności na czoło wysunęło się dwóch francuskich działaczy społecznych: François-Rene de La Tour du Pin i Albert de Mun, do których dołączył przedsiębiorca przemysłowy – Léon Harmel. Ważną rolę odgrywała wówczas tzw. „Unia Fryburska” złożona z przedstawicieli różnych narodowości (por. Ślipko, 20).

Wpływ katolicyzmu społecznego na bieg realnych procesów gospodarczo-społecznych był skromny. Wynika to z faktu, że proponował on pokojowe środki działania i drogę ewolucyjnych przemian, natomiast socjaliści, a później komuniści, zachęcali do przemian rewolucyjnych.

ks. Tadeusz Borutka

Bibliografia

- T. Borutka, *Spółeczne nauczanie Kościoła. Teoria i zastosowanie: podręcznik do katolickiej nauki społecznej*, Wydawnictwo „Czuwajmy”, Kraków 2008.
- P. Laubier, *La pensee sociale de l'Eglise catholique. Un ideal historique de Leon XIII e Jean Paul II*, Editions Universitaires, Fribourg Suisse 1984.
- Leon XIII, Encyklika *Rerum novarum*, Rzym 1981.
- Les discours social del l'Eglise catholique de Leon XIII a Jean Paul II*, Le Centurion, Paris 1985.
- J. Majka, *Chrześcijańska koncepcja wolności a prawo do wolności*, „Znak” 1967, nr 3(151), s. 285–300.
- , *Katolicka nauka społeczna*, Polski Instytut Kultury Chrześcijańskiej, Rzym 1986.
- C. Strzeszewski, *Katolicka nauka społeczna*, Ośrodek Dokumentacji i Studiów Społecznych, Warszawa 1985.
- T. Ślipko, *O współczesnej potrzebie katolicyzmu społecznego*, „Annales. Etyka w życiu gospodarczym” 2005, nr 8, s. 19–28.

Kościół ludem Bożym

Koncepcja rozumienia Kościoła jako ludu Bożego została zauważona po raz pierwszy w latach 30. XX w. w dyskusji biblistów, którzy dążyli do uzupełnienia promowanego wówczas definiowania Kościoła jako Ciała Mistycznego. Jeszcze przed publikacją *Mystici Corporis* papieża Piusa XII (1943) pierwsze zastosowanie tego pojęcia dla opisu natury Kościoła pojawiło się u niemieckiego jezuitę L. Köstersa w 1938 r., a dwa lata później u niemieckiego dominikanina M.D. Köstera. Po zakończeniu drugiej wojny światowej wyrażenia lud Boży używał belgijski biblista Lucjan Cerfaux, analizując wizję Kościoła u św. Pawła Apostoła. Również inni teologowie stosowali to pojęcie: Kl. Mörsdorf (w ramach prawa kanonicznego), H. Schlier, R. Schnackenburg (w egzegezie), H. Schauf, M. Schmaus (w teologii dogmatycznej), (zob. Grootaers). W latach 1958–1960 wyrażenie weszło na stałe do eklezjologii (zob. Congar 1970, 468–469).

Powszechne uznanie w eklezjologii terminu ludu Bożego jest jednym z kluczowych owoców Soboru Watykańskiego II. Kościół w definicji tego soboru nie jest jako „przede wszystkim” *societas inaequalis, hierarchica*, ale jako „najpierw” *Populus Dei*. Sobór uznał jako dogmatyczne stanowisko, że koncepcja Kościoła jako wspólnoty ludu Bożego nie jest jedynie obrazem analogii czy metafory, tak jak inne wyrażenia biblijne opisujące Ko-

ściół, np. owczarnia (J 10,1–10), rola uprawna (1 Kor 3,9), budowla Boża (1 Kor 3,9), „górne Jerozalem” (Ga 4,26), „matka nasza” (Ap 12,17), lecz że lud Boży jest rzeczywistością samego Kościoła. Z inicjatywy Yvesa Congara, francuskiego dominikanina, eksperta soborowego, pojęcie to może być zamiennie nazwane „ludem mesjańskim” (zob. KK 9), (zob. Congar 1984). Koncepcja rozumiana odąd jako fundament Kościoła otrzymała szczególnie wyróżnienie w postaci opracowania całego osobnego rozdziału w LG. Co więcej, analiza w ostatecznej wersji schematu LG znalazła się w rozdziale drugim, przed rozdziałem o hierarchii w Kościele (rozd. III), dla podkreślenia teologicznego priorytetu refleksji nad ludem Bożym.

Tak jak przedstawia to Sobór Watykański II, Kościół jako lud Boży jest kluczowym wyrażeniem teologicznym pozwalającym na odnowione spojrzenie na rzeczywistość eklezjalnej wspólnoty. Zamiast odwoływania się do „społeczeństwa doskonałego” czy używania nazewnictwa jurydycznego, podkreślającego funkcję apologetyczną Kościoła, wyrażenie lud Boży wprowadza bardziej biblijną, historyczną i eschatologiczną wizję Kościoła. Yves Congar zaznacza: „pojęcie ludu Bożego jest pojęciem płodnym” (Congar 1997, 17), pozwala dostrzec następujące wartości Kościoła: wartość historyczną (podkreślającą ciągłość Kościoła z narodem

wybranych, por. 1 P 2,9; Wj 3,12; Mt 28,20); wartość antropologiczną (podkreślającą bardzo wyraźnie jedność pomiędzy Kościołem a jego członkami); wartość historyczności (pojęcie ludu Bożego powraca do pierwotnej idei ojców Kościoła, rozumienie jego funkcjonowania w pierwszym tysiącleciu chrześcijaństwa); wartość ze względu na wewnętrzną konstytucję Kościoła (idea ludu Bożego podkreśla powszechne wybranie w Kościele, czyli jesteśmy wszyscy ludem kapłańskim, królewskim i prorockim, por. Wj 19,5-6; Pwt 17,14-18,22; 1 P 2,9-10); wartość ze względu na wspólnoty lokalne i Kościół powszechny.

Wspomniany wyżej ostatni walor idei ludu Bożego odwołuje się do Kościoła rozumianego przez ojców Kościoła w wymiarze liturgii. Dla wiernych z okresu starożytności wyrażenie *populus* oznaczało często zgromadzenie lokalne, zwłaszcza zgromadzenie eucharystyczne, w którym urzeczywistnia się głęboka tajemnica Kościoła (por. KL 41). Tę szczegółową kwestię eklezjologiczną podjął francuski dominikanin o. Hervé Legrand. W swoich badaniach uwypuklał wcześniej zapomniane znaczenie Kościoła lokalnego. Diecezję czy inną formę kościoła lokalnego (prałatury personalne, por. DP 10, KPK 294-2970; prałatury terytorialne) należy rozumieć nie tylko jako część ludu Bożego, lecz porcję, czyli partykularność zawierającą w sobie całość Tajemnicy Kościoła. Legrand zaznacza, że w tak rozumianej eklezjologii „[o]dtąd to nie Kościół lokalny, który grawituje wokół Kościoła powszechnego, lecz jedyny Kościół Boga, który znajduje się w celebracji Kościoła lokalnego. Więcej jeszcze, w zamian za sytuację, w której członkowie Kościoła byliby podzieleni na aktywnych i pasywnych, na tych, którzy celebrować i tych,

którzy asystują, wszyscy są uważani za aktywnych” (Legrand, 150).

Do posoborowych dyskusji nad znaczeniem Kościoła jako ludu Bożego włączył się bardzo aktywnie kardynał Léon-Joseph Suenens, jeden z czterech moderatorów i architekt soboru. Jego interpretacja Kościoła jako ludu Bożego podkreślała potrzebę większej współodpowiedzialności wszystkich wiernych w Kościele. Interpretowanie ludu Bożego, do którego należą równocześnie wszyscy ochrzczeni, w tym również ludzie stanu duchownego, konsekrowanego, a także wszyscy pełniący ministeria święceń czy posług, oznaczało słuszny postulat prymasa Belgii, aby starać się w Kościele o większą współpracę pomiędzy papieżem, biskupami, kapłanami i wiernymi świeckimi (por. Suenens). Pojęcie „współodpowiedzialności”, lansowane przez kardynała Suenensa, było pierwotnie odrzucane przez papieża Pawła VI (marzec 1969 r.), (zob. Kasprzak, 270-271). W rezultacie późniejszej szerokiej debaty wokół tego pojęcia wypracowano ostatecznie konieczne zmiany, a po pewnym czasie wprowadzono określenie tzw. „współodpowiedzialności rozróżnionej” (por. Tremblay, 197-213). W okresie posoborowym w debacie nad posługami wiernych świeckich oficjalne stanowisko Watykanu podkreślało wciąż rozróżnienia: „odpowiedzialność-wszyscy ochrzczeni” i „misja-biskup”. Biskup, aż do dyktorium ds. biskupów z 2004 r., wciąż pozostawał w roli „centrum” rozeznania misyjnego w diecezji, z pominięciem *de facto* obowiązku łączności pełnienia swojego ministerium w kontekście Kościoła jako ludu Bożego. Niewątpliwie tendencję zbytniego skoncentrowania misyjności Kościoła na roli biskupa zmienił pontyfikat papieża

Franciszka. Papież systematycznie polecał wszystkim pasterzom i teologom powrót do idei Kościoła jako ludu Bożego (zob. EG, 95, 110, 114, 119, 125, 129, 138; Kongregacja ds. Duchowieństwa, 10, 27, 37–38, 89, 109; EC, 5; GE, 7).

Wydaje się jednak uzasadnione rozeznanie synodu rzymskiego z 1985 r., kiedy to świadomie zdecydowano o odstąpieniu od koncepcji Kościoła jako ludu Bożego na rzecz modelu Kościoła jako komunii. Część pasterzy uznała wtedy pojęcie ludu Bożego za zbyt radykalne, to znaczy nieoddające wystarczająco wewnętrznego wymiaru Kościoła, jak np. funkcjonujący wcześniej model Kościoła sakramentu (zob. Grootaers, 107–108).

Do dzisiaj pozostaje nieuzasadnione, a nawet błędne interpretowanie pojęcia ludu Bożego w kategoriach politycznych. Taka nadinterpretacja pojawiła się w okresie posoborowym w teologii wyzwolenia stosowanej w duszpasterstwie w krajach Ame-

ryki Południowej i Łacińskiej. „Rozumiano [tam pojęcie ludu] na sposób marksistowski, gdzie lud tworzył antypody wobec warstw rządzących i gdzie powszechnie rozumiano ten termin w sensie suwerennej roli ludu, która winna być zastosowana również w Kościele” (Ratzinger, 117). Nie można jednak określać w tym duchu zamysłu Soboru Watykańskiego II ani czynić rozważań nad tym, czym miałby być Kościół. Ostatecznie posoborowe dyskusje, jak podkreśla kardynał Józef Ratzinger, świadczą o tym, że „[...] doszukiwano się większej «demokratyzacji» na sposób zachodni, lub w sensie «różnych demokracji krajów ludowych» z byłego bloku wschodniego, a poszukiwania te stały się powoli «Wortfeuerwerk [= pewnego rodzaju fajerwerkiem werbalnym]» (por. N. Lohfink), który zastygł szybko sam w sobie” (Ratzinger, 117).

ks. Artur Kasprzak

Bibliografia

- Franciszek, Adhortacja apostolska *Evangelii gaudium*, Rzym 2013.
- , Adhortacja apostolska *Gaudete et exsultate*, Rzym 2018.
- , Konstytucja apostolska *Episcopalis communio*, Rzym 2018.
- J. Grootaers, *Peuple de Dieu*, w: *Catholicisme. Hier. Aujourd'hui. Demain. [Encyclopédie publiée sous le patronage de l'Institut catholique de Lille par G. Mathon, G.-H. Baudry, P. Guilluy, E. Thiery, t. 49, V° «Perpignan - Pie V»]*, Letouzey et Ané, Paris 1986, s. 97–121.
- Y. Congar, *D'une «ecclesiologie en gestation» à Lumen Gentium* (rozdz. I–II), w: tenże, *Le Concile de Vatican II. Son Église. Peuple de Dieu et Corps du Christ*, „L'Homme et la société”, n° 71, Paris 1984, s. 135.
- , *L'Église de St. Augustin à l'époque moderne*, Editions du Cerf, Paris 1970.
- , *Kościół jaki kocham*, Editions du Cerf, Kairos, Wydawnictwo M, Społeczny Instytut Wydawniczy Znaki, Kraków 1997.
- , *Lumen Gentium n° 7, L'Église, Corps Mystique du Christ vu au terme de huit siècles d'histoire de la théologie du Corps mystique*, w: tenże, *Le Concile de Vatican II. Son Église. Peuple de Dieu et Corps du Christ*, „L'Homme et la société”, n° 71, Paris 1984, s. 158.

- A.A. Kasprzak, *Une crise entre le centre et la périphérie de l'Église dans l'histoire d'une visite du cardinal L.J. Suenens au Vatican, en mars 1969*, „Ephemerides Theologicae Lovanienses” 2016, nr 92(2), s. 251–283.
- Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Instrukcja. Nawrócenie duszpasterskie wspólnoty parafialnej w służbie misji ewangelizacyjnej Kościoła*, Rzym 2020.
- H. Legrand, *La réalisation de l'Église en un lieu*, w: *Initiation à la pratique de la théologie* [publié sous la direction de: Lauret, B. et Refoulé, Fr., t. III, „Dogmatique”, nr 2, Cerf, Paris 1993, s. 143–180.
- J. Ratzinger, *Faire route avec Dieu. L'Église comme communion*, Parole et Silence, Paris 2003.
- J. Rigal, *L'Église obstacle et chemin vers Dieu*, Cerf, Paris 1984.
- Sobór Watykański II, Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium*, Rzym 1964.
- , Konstytucja o liturgii świętej *Sacrosanctum concilium*, Rzym 1963.
- L.J. Suenens, *La Coresponsabilité dans l'Église d'aujourd'hui*, Desclée De Brouwer, Paris 1968.
- J. Tremblay, *Notre Église diocésaine en chantier dans un esprit de synodalité*, <http://www.diocesisrimouski.com/ncd/synodal.pdf>. (dostęp: 5.07.2023).

Kwestia społeczna

Pojęcie „kwestia społeczna” (łac. *socialis quaestio*) funkcjonuje w nauce społecznej Kościoła i związane jest z dziełem nowej ewangelizacji, gdyż ukazuje relację osoby ludzkiej i społeczeństwa w świetle Ewangelii. Zasady głoszone przez NSK mają niezaprzeczalną wartość, gdyż opierają się na prawie naturalnym i znajdują potwierdzenie w Ewangelii Chrystusa.

Kościół nie może zaprzestać zabierania głosu na temat *res novae*, typowych dla współczesnej epoki, ponieważ jego obowiązkiem jest zachęcanie wszystkich do poświęcenia się pracy nad coraz mocniejszym utwierdzeniem się prawdziwej cywilizacji, ukierunkowanej na integralny i solidarny rozwój człowieka (por. Sodano, 11). Zadaniem Kościoła jest wypracowanie pewnej wrażliwości i wyczulenia na sprawy społeczne, to znaczy umiejętności dostrzegania, że jakieś zjawisko z niegroźnego i zawsze obecnego przekształciło się w proces pilnie domagający się moralnej oceny i interwencji (por. Łużyński, 13).

Termin „kwestia społeczna” zaczął być używany od pierwszej połowy XIX w. i przyjmował bardzo różne znaczenia. Należy zauważyć, że każda epoka posiada swoją specyficzną kwestię społeczną. W pojęciu tym zawierają się zawsze elementy negatywne – niesprawiedliwe struktury lub zespoły zjawisk oraz pozytywne: kryteria oceny, podstawowe zasady społeczne i strategie roz-

wiązania problemów, a także element dysproporcji, braku równowagi (por. Wuwer).

Kwestia społeczna, która pojawiła się wraz z rozwojem XIX-wiecznej gospodarki rynkowej, stanowiła poważne wyzwanie dla nauczania papieża Leona XIII. Został obalony wielowiekowy porządek społeczny, co przyniosło poważne problemy związane ze sprawiedliwością i postawiło pierwszą wielką kwestię społeczną – kwestię robotniczą, wyrastającą z konfliktu między kapitałem a pracą. Papież Leon XIII dostrzegł wówczas konieczność zareagowania w nowy sposób na *res novae*.

W 1891 r. Leon XIII ogłosił fundamentalną dla KNS encyklikę RN, w której utożsamiał ówczesną kwestię społeczną z „kwestią robotniczą”, z przerażającym, „wołającym o pomstę do nieba” położeniem robotników przemysłowych. W latach międzywojennych Pius XI dostrzegł natomiast, że „kwestia robotnicza” ustąpiła miejsca „kwestii politycznej i gospodarczej” (QA, 1). W dziedzinie gospodarczej Pius XI widział przyczynę zła w przyjęciu wolnej konkurencji za jedyną kierowniczą zasadę życia gospodarczego (por. Wuwer, 1).

Pius XII utożsamiał kwestię społeczną z niesprawiedliwością i przemocą w świecie współczesnym, natomiast Jan XXIII dostrzegał ją w nierównomiernym rozwoju gospodarczym i kulturalno-społecznym

wewnątrz poszczególnych narodów i w skali ogólnoświatowej. Ponadto ostrzegał przed niebezpieczeństwem zbrojeń i podkreślał sprawę pokojowego ułożenia stosunków międzynarodowych (MM; PT).

Paweł VI podkreślał, że kwestia społeczna przybrała kształt cywilizacji konsumpcyjnej, która akcentowała ilość bogactwa, a nie jakość życia. Przypominał, że zagrożeniem jest nierównomierny rozwój człowieka i społeczeństw – postęp materialny, za którym nie idzie postęp duchowy (PP; OA).

Jan Paweł II dostrzegał kwestię społeczną w zagrożeniach, jakie dla samego istnienia i rozwoju człowieka niesie „cywilizacja śmierci”. Zagrożenie dobra osoby ludzkiej widział w kryzysie wolności, prawdy i solidarności, znajdującym wyraz w różnych sferach życia: od rozumienia pracy ludzkiej (LE), przez wizję rozwoju i postępu (SRS), aż po kulturę i przyszłość cywilizacji (CA). Jan Paweł II zwrócił także uwagę na globalizację powodującą marginalizację całych grup społecznych oraz kwestię światowego zadłużenia, zwłaszcza ubogiego Południa kontynentu.

Obecnie ludzkość domaga się „większej sprawiedliwości w podejściu do rozległego zjawiska globalizacji; odczuwa żywe zaniepokojenie problemami ekologicznymi i oczekuje uczciwości w działaniach osób odpowiedzialnych za sprawy publiczne; dostrzega również konieczność ochrony tożsamości narodowej, nie tracąc jednak z pola widzenia drogi prawa i świadomości jedności ludzkiej rodziny. Świat pracy, który za sprawą nowych zdobyczy technologicznych uległ głębokim przemianom, doświadcza wielkiego skoku jakościowego, ale niestety musi też zauważyć istnienie niepewności, nowych form wyzysku, a nawet niewolnictwa, również w samych tzw.

społeczeństwach zamożnych. Na różnych obszarach globu poziom dobrobytu wciąż się podnosi, niebezpiecznie rośnie jednak liczba nowych ubogich i z różnych powodów poszerza się rozdzźwięk pomiędzy krajami mniej rozwiniętymi i bogatymi. Wolny rynek, proces ekonomiczny mający swoje pozytywne strony, ujawnia jednak swoje ograniczenia. Z drugiej strony Kościół dokonuje fundamentalnego wyboru, opowiada się po stronie ubogich, których otacza szczególną miłością, i tę opcję proponuje wszystkim ludziom dobrej woli” (Sodano, 10).

Nakazem obecnego czasu jest większe angażowanie się na rzecz powstrzymania procesów laicyzacji życia społecznego. Wiara w Boga jest bowiem spychana na margines życia społecznego, dlatego wymaga działania zespołowego. Potrzebny jest także zwiększony wysiłek na rzecz rozwoju sprawiedliwości, szczególnie cywilizacji miłości.

Niezbędne są nowe działania na rzecz zrównoważonego rozwoju, ochrony środowiska naturalnego, a nade wszystko poszanowania godności osoby ludzkiej, małżeństwa i rodziny oraz respektowania praw, jakie im przysługują. Pilnym zadaniem jest troska o osoby ubogie, do których dołączają ostatnio w zastraszającym tempie uchodźcy i migranci. Nie można też nie dostrzegać narastających problemów międzynarodowych, które zagrażają pokojowi w świecie. Pilnym i trudnym zadaniem do rozwiązania jest kwestia społeczna, którą spowodowała rozprzestrzeniająca się pandemia, burząca dotychczasowy porządek w świecie i rodząca nowe wyzwania, takie jak: przewyżczanie anarchizacji społecznej, wynikającej z nadmiaru swobód, zerwanie z modą bezstresowego wychowania, które nie przygotowuje do życia, przełamywanie negatywnych

skutków poprawności społecznej, powodujących niemoc decyzyjną władz czy likwidacja przenoszenia produkcji z racji finansowych do Azji, powodująca zagrożenie różnych form bezpieczeństwa w krajach cywilizacji euroatlantyckiej.

ks. Tadeusz Borutka

Bibliografia

- T. Borutka, *Spółeczne nauczanie Kościoła. Teoria i zastosowanie: podręcznik do katolickiej nauki społecznej*, Wydawnictwo „Czuwajmy”, Kraków 2008.
- W. Łużyński, *Globalna kwestia społeczna. Wybrane zagadnienia z perspektywy nauczania społecznego Kościoła*, Wydawnictwo UMK w Toruniu, Toruń 2013.
- Pius XI, Encyklika *Quadragesimo anno*, Rzym 1931.
- A. Sodano, *Wstęp*, w: Papieska Rada Iustitia et Pax, *Kompendium nauki społecznej Kościoła*, Wydawnictwo Jedność, Kielce 2005.
- A. Wuwer, *Kwestia społeczna w nauczaniu papieży*, https://opoka.org.pl/biblioteka/1/IK/czym_jest_kns4.html (dostęp: 8.05.2023).

Metoda katolickiej nauki społecznej

Z łac. *methodus catholicae doctrinae socialis*. Wyodrębnienie się nauki społecznej Kościoła jako samodzielnego i specyficznego obszaru refleksji nastąpiło nie tylko jako rezultat teoretycznych przemyśleń dotyczących jej przedmiotu, metod i zadań, lecz także pod wpływem konkretnych wyzwań, na które nie potrafiły odpowiedzieć inne dyscypliny teologiczne, jak np. teologia moralna (Gocko 2013, 18).

W encyklice MM Jan XIII pisze, że nauka społeczna Kościoła jest „zawsze aktualna” (*perpetua vi pollet*). Choć ma charakter teologiczny, to odwołuje się do dorobku wielu innych dyscyplin naukowych, a zwłaszcza filozofii (por. Piwowarski 1989; Piwowarski 1991–1992; Piwowarski 1999). Opierając się na zawsze obowiązujących zasadach, formułuje konkretne oceny, rozwija się bowiem w zależności od zmiennych uwarunkowań dziejowych i w istocie nastawiona jest na „działanie”, czyli chrześcijańską *praxis* (Kongregacja Nauki Wiary, 10). Z metodologicznego punktu widzenia jest to uprawione, ale pod warunkiem przestrzegania zasad poziomu myślenia i terminologii właściwych każdej dyscyplinie szczegółowej (por. Mazurek 2004; Mazurek 2007; Kowalczyk 1992). Musi być również uwzględniany system zasad i dyrektyw metodologicznych dla poszczególnych nauk. Należy wziąć pod uwagę takie elementy, jak: przedmiot, pod-

miot, źródła, metody badań oraz stosunek do pozostałych dyscyplin teologicznych i innych nauk (Gocko 2013).

Ogólną dyrektywę metodologiczną w tym zakresie podał Jan XXIII w encyklice MM. Nosi ona miano sylogizmu praktycznego. W schemacie tej metody występują trzy płaszczyzny. Pierwszą z nich jest płaszczyzna normatywna, zaczerpnięta z Objawienia, z prawa naturalnego albo ze wskazań zawartych w encyklikach społecznych. Druga dotyczy rzeczywistości społecznej i gospodarczej. Trzecią płaszczyznę tworzą aktualne wnioski wynikające z dwóch poprzednich przesłanek.

Na temat sylogizmu praktycznego Jan XXIII napisał: „Zasady nauki społecznej wprowadza się zazwyczaj w życie w trzech etapach: najpierw bada się, jaki jest rzeczywisty stan rzeczy, następnie dokonuje się wnikliwej oceny tego stanu w świetle wspomnianych zasad, a wreszcie ustala się, co można i należy czynić, by podane zasady wprowadzić w życie odpowiednio do okoliczności miejsca i czasu. Te trzy etapy postępowania określa się nieraz słowami: «zbadać, ocenić, działać»” (MM, 236).

Papież zalecił tu metodę *voir, juger, agir*, wypracowaną przez kard. J. Cardijna. „Widzieć” (*voir*) oznacza dostrzegać i badać rzeczywiste problemy oraz ich przyczyny. „Oceniać” (*juger*) znaczy interpretować tę rzeczywistość w świetle źródeł nauki społecznej.